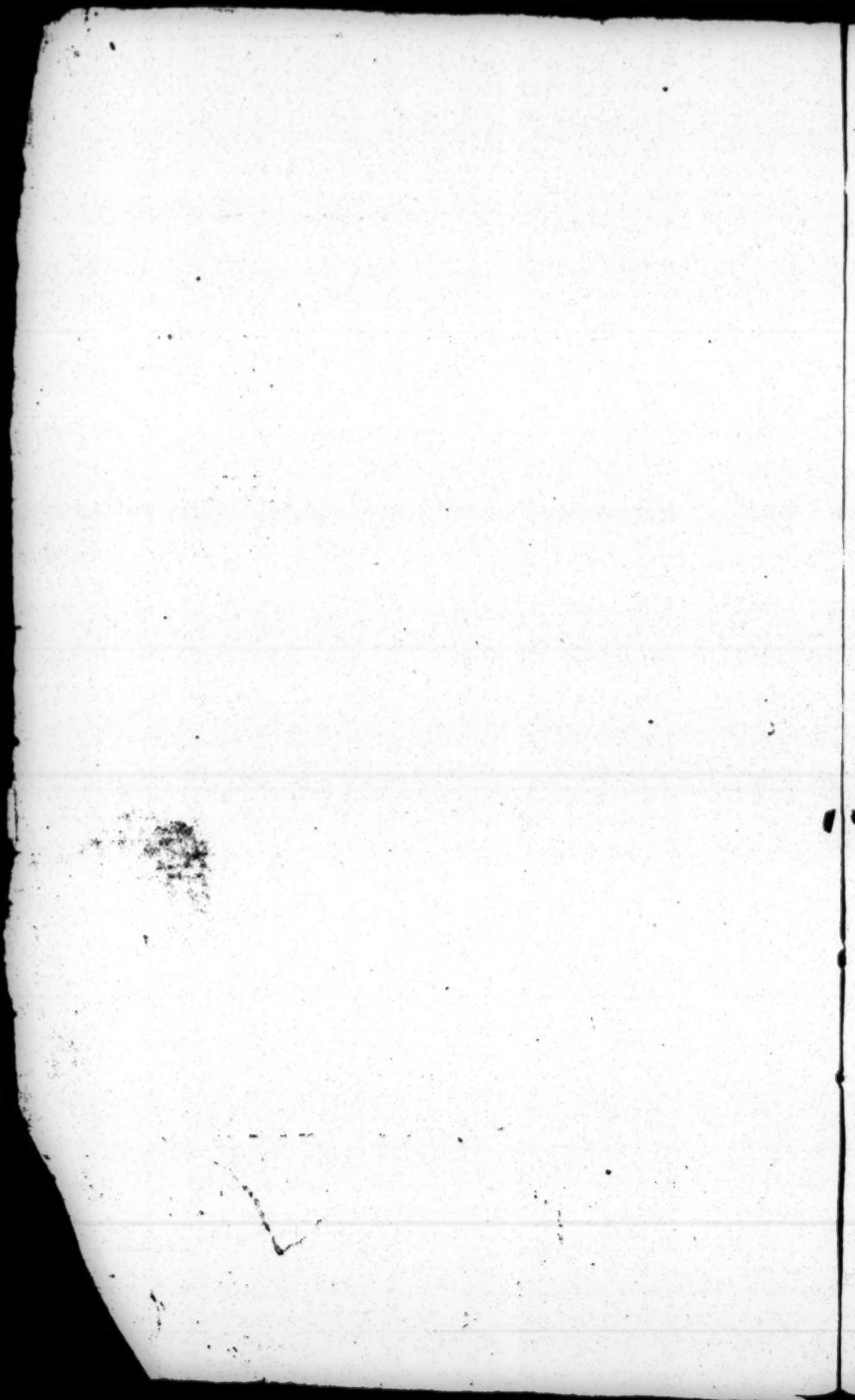

CHRISTIANA
PIETATIS PRIMA
INSTITVTIO, AD
vsum Scholarum Latine
Scripta.

LONDINI
Ex officina Joannis Wirs
Typographi: pro assignatis
Richardi Daij.

1595

REVERENDIS-
SIMIS IN CHRISTO
PATRIBVS, AC DOMI-
NIS, MATTHEO ARCHIE-
piscopo Cantuariensi, Edmundo ar-
chiepiscopo Eboracensi, Edwino episcopo
Londinensi, aliisque reuerendis patri-
bus, episcopis ecclesiæ Anglica-
næ, vigilantissimis fidelis-
simisque pastori-
bus.

Vum seculi huius ad
interitum iam ruen-
tis, mores perditos, &
corruptelis omnibus
depravatissimos, non
sine acerbissimo ani-
mi dolore mecum sa-
pè considero : ani-
madiuertoque diuturnam peccandi consue-
tudinem hominum mentibus quasi callum
quoddam ita obduxisse, ut neque virtutibus

EPISTOLA.

præmia, neque supplicia vitiis sempiterna, diuinis proposita legibus, veliam iam vim vel ad cohortandum, vel ad deterrendum habere videantur: in eam tandem cogitationem venio, ut aut nullam prorsus spem ostendi fore aliquando melius, aut siqua est, etiam nunc reliqua, etiam in sancta pueritate atque ineuntis adolescentiæ instituitione & disciplina omnino repositam esse existimem.

Nam teneri illi & flexibiles animi, non solum quocunque torqueas trahasue, sed quocunque etiam vel leniter ducas, sequentur, atque ut voles, fleti arbitriogne fangi possunt: & quia sunt ab omni hactenus scelere vacui atque integri, nonnihil in illis loci salutaribus adhuc monitis, consilisque patet.

Quæ cogitatio, patres in Christo reuerendissimi, in eam memorem impulsit, ut ad primam illam Christianæ pietatis instituionem puerilem Latinè scribendam me applicarem: eamque varnis tractatam modis, hoc quidem libello verbis tantummodo necessariis & propriis, breuiter comprehenderem: altero vero libro, eandem aliis verbis luculentioribus & pluribus copiose explicarem: ut & illi, qui breuitati student, & qui

EPISTOLA.

qui ubertate etiam orationi s delectantur, ad sui utriusque ingenia sensusque apta & accommodata inuenientes, voluptate aliqua ad legerendum invitarentur. Curae etiam mihi magna fuit, ut breuitate usus, planè tamen & perspicuè dicerem, & in illa rursus ubertate ne insolentius copia abuterem.

Quoniam enim latine vel intelligere in aliquis laude, loqui etiam in magna poni solet, tamquam multi eius lingue studio influuntur, puerique ob eam causam doctis hominibus in disciplinam traducuntur, hanc oblatam occasionem putui, quæ interea etiam diu aliud agunt, vera pietas, quæ est ante omnia expetenda, tenellis mentibus instillaretur. Quoniam verò multos valde perireat ita se pueros Latine dicuisse, ut cum loqui ea lingua, aut scribere velint, sibi ipsi plerunque diffidunt: ut ea molestia, quæ me etiam, non tan mea tamen, quæ nullorum, quos aliquando institui, causas sepè sanè, ac grauiter sorbit, alios liberarem, diligentiam, quantum posui maximam adhibui, ut emendata esset oratio & pura: & neque in simplicibus

EPISTOLA.

verbis, quod non esset Latinum, neque in
coniunctis, quod non esset consequens iure vi-
tuperaretur. Nam quæ verba per religionem
mutare non licet, ea sunt in fine maioris li-
bri notata

Has institutiones Latinè à me scriptas,
amici duo mei, homines docti, alter in ser-
monem vulgarem nostrum, ut omnibus scili-
cet essent communes, alter in studiosorū gra-
tiam, Græce etiam conuerterunt. Omnibus
quidem nobis mens eadem, idem erat propos-
tum, ut quamplurimis via elicit plurimum
prodeesse eniteremur.

Unde enim potius Anglice primum lege-
re discerent pueri nostri, quam ex libello, qui
pietate etiam teneros interim animos im-
buat? Et reuerā si quisquam, vel puer, vel
adolescens ista Anglice redditā diligenter
legat præterquam quod Christianæ religi-
onis summam dilucide explicatam, & in-
telligere faicē, & ediscere etiam si velit,
hanc difficulter posse, quod est certè in lus-
cro vel maxime ponendum: eadem etiam
opera sermonem vulgarem nostrum & pro-
nuntiare rectius, & scribere emendatius
addiscet: quod commodum aspernandum
non

EPISTOLA.

non esse, ex multorum sermonem Angli-
cum loquendi, scribendiq; vitiosa atque cor-
rupta consuetudine, ipsa propemodum est
luce clarius.

Iam verò, unde potius ordinentur pru-
dentes & p j doctores prima Latinè loquens
di clementia pueris tradere, quam à pio ali-
quo, parvoque et facilis Latino libello, cuius
sententiam, ut Anglicèiam ante a lecti, res-
neant, atque ita partim recognoscentes,
parvum etiam discenses, rerum pariter op-
timarum memoriam renouent, & verbo-
rum etiam nouitate delectentur. Hoc verò
libello semel perfecto, pueri, qui aliquo Latini-
è loquendi studio teneri iam incipient, quæ
angusto sermonis genere contracta prius le-
gerant, ad eadem etiam oratione copiosa vo-
berius & fusius, alioque exprimendi atque
eloquendi genere explicata cognoscendum,
sua sponte, sine monitoris præcepto festina-
bunt.

Deinde, postquam istis diligenter legen-
dis, atque inter se comparandis, aliquos
iam in lingua Latina progressus fecerunt, ut
certè facient, haud minore iam eadem eti-
am Græcè scripta legendi cupiditate arde-

EPISTOLA.

bunt : ut illis discendi, preceptoribusque
dosendi, non laboriam, sed voluptas sit fu-
tura. Hac ratio docendi discendiique, &
res easdem alijs atque alijs verbis, quam
minime fieri possit lectis explicandi, Gra-
caque cum Latinis coniungendi, M. Cice-
ron visa est aptissima esse, atque utilissima
adolescentibus, in quibus ubertatem se
efferre voluit. Hac ille ratione eam La-
tini & Græci etiam sermonis copiam, va-
riatem, facultatem, facilitatem, propri-
tatem, elegantiam, quibus longè multum
que cæteris omnibus omnium atatum ho-
minibus antecelluit, consecutus & adep-
tus est.

Et ut eò aliquando perueniam, quo
maxime & directe hoc meum spectat insti-
tutum, non tantum iuueniis nostra assiduis
istis animorum, ingeniorum, linguarum,
exercitationibus, à prima pueritia ad in-
cuntem usque progredientemque adoles-
centiam assuefacta, à desidia, malorum
omnium matre, arcebitur; verum etiam
Christianapietas, que est virtutum om-
nium fundamentum, eisdem occasionibus
roties repetita, altissimas in teneris illo-
rum

EPISTOLA.

rum animis radices aget: quæ mirificè etiam confirmabuntur, si vel sua ipsi voluntate, vel præceptorum monitis diligenter exquirerent, quæ sint in istis institutionibus de pie-
tate nostra tradita, quibus ea sacrarum literarum fundamentis nitantur. Quod ut sine
ullo pene labore tædione prestare possint, ap-
positæ ubique in conspectu nota facilem ipsis
compendiari amque viam ostendunt. Fieri
verò non potest, quin de tremenda diuini
numinis maiestate, potentia, iustitia, eius-
que rursum paterna in suos per Christum
bonitate, benignitate, beneficentia, & de
totæ religione Christiana, assidue audiendo,
legendo, repetendo, meditando ea atate, quæ
est ad optimæ quæque opportunissima, fieri
(inquam) non potest, quin & Dei metum
atque reverentiam (quæ iam ex hoc mundo
penè profligata esse videtur) eiusque etiam a-
morem, atque illi placendi, vitaq; cum vir-
tute degenda studium, in auribus, oculis, atq;
animis suis ita penitus defigant, ut nulla un-
quā vilabefactari, aut obliuione deleri posse
confidam. Hæc est summa cōsilij mei, hæc me
ratio impulit, ut laborem mihi non necessariis
um, studiosis adolescentibus, ut spero, viilem
suscipiem.

EPISTOLA.

fusci perem. Hains, ut omnis mei otii parite
atque negotis rationem vobis reddendā esse
existimani, patres in Christo reverendissimi,
quorum ego pietatem, sapientiam, doctrinam,
authoritatem ut aēbeo, plurimi
facio: benevolentiaque & grata
memoria atque honore me-
rito prosequor.

Vestri studiosissimus, ob-
seruantissimusque,

Alexander
Nowellus,

Religio Christiana, Verbum Dei, testamentum.

MAGISTER. AVDITOR.

Arra mihi, mi fili, quam religionem colis?

Au. Eadem illam, quam Christus Ieruator noster docuit, unde Christianus nominor, & ita reuerâ me esse confido.

A&e.ii.

M. Quænam est Christiana pietas?

A. Pietas Christiana, est diuini numeri sancta veneratio, & obtemperatio legibus illius.

Mat.4.b.7
Ioh. 4,c.2

M. Unde est eius intelligentia capienda?

A. Ex verbo Dei, quod veteris noui-que testamenti libris explicatur.

Ioh.5.b.1
Acto.17.c
1. Tim.3,1
17.

M. Cur verbum Dei, vocabulo Testamen-
ti nominatur?

A. Quia diuina voluntas de rebus ex-
petendis fugiendisque, in eo perfectè
atque immutabiliter continetur, a qua
nullam in partem non est deflextendū.

Gal.3,c.15
Ioh.4,b.25
Gal.1,a.8,9
Deut.4,a.1
Esa.3,b.26

M. Qua ratione modoque, diuina voluntatis in eius verbo explicata, perquirenda est cognitio?

A. Affidua diuini verbi lectione atque meditatione, aut attenta eius ab aliis lecti pureque explicati auditione.

Iohn.5,b.3
c.11.
Acto.17,c.

M. Satin

Verbi diuini studium, partes.

a, 12. &c. M. Satin id est.

a, c. 33, 34. A. Quia mortalium nemo diuinæ sapientiæ, in eius verbo recōditæ scientiam ingenio industriāue suapte consequi potest, à Deo precari sedulò vehementerque debemus, ut per spiritū sanctum suum, mentes nostras sacri verbi sui cognitione, fidèque, & volūtati ipsius in eodem illustratæ parendi studio ardenti imbuere velit.

M. Quæ sunt diuini verbi partes præcisæ?

A. Lex & Euangelium.

M. Hac duo alterum ab altero quomodo se cernuntur?

A. Lex ad omne nos officij munus instruit, tam pietatis erga Deum, quam charitatis in proximum: utque vtrisq; illud prætemus, summo studio præcipit: & legi parentibus vitam promittens semper eternam; æternam mortem eius ruptoribus minicatur.

M. Euangelium vero quid?

A. Euangelium nobis confirmat, Deum, per fidem in Christū, illis qui contra legem cōmiserant, misericordem se prebiturum, ignoturūmque, modo animi

Lex Euangeliū, Religionis partes.

animi doiore, quòd eum offenderint, <sup>Rom. 1, 25.
3c 6, c, 14, 15.</sup>
atficiantur, & seipsoſ reprehendenteſ,
crrigere atque emendare ſtudeant.

M. Quot partib⁹ conſtat vera religio?

A. Religio, perinde ac verbum Dei, ex ^{22.}
quo tānquam ex fonte profluſit, du- ^{23.}
as habet partes.

M. Quānam illæ ſunt?

A. Obedientia quam lex imperat: & ^{24.}
fides quām euangeliū requirit. ^{25.}

M. Verūm, maiores perspicuitatis gratiā in ^{26.}
plura te membra religionem partiri velim. ^{27.}

A. Videor mihi non ineptè quatuor ^{28.}
has, vt principes verē religionis partes ^{29.}
poſſe recenſere: obedientiam, fidem, ^{30.}
inuocationem, & sacramenta.

M. Agè ergo, de iſtis quatuor, vt ea ordi- ^{31.}
ne recitasti, te interrogabo. Et quoniam ve- ^{32.}
ra obedientia, quæ prima parseſt, ad regu- ^{33.}
lam diuina legis fit dirigenda necessariò, ^{34.}
primum intelligendum eſt, quid de lege Dei ^{35.}
ſentias.

A. Legem Dei, duabus expressam ta- ^{36.}
bulis, iuſtitiæ normam eſſe perfectiſ- ^{37.}
ſimam arbitror, recta imperantein, ^{38.}
vetantēque contraria.

M. Prior tabula quæ tractat?

A.

Lex. Legis Tabulæ duæ. Decalogus.

A. Debita Deo pietatis officia tradit; quatuorque prima præcepta in ea continentur.

M. Secunda quæ docet?

A. Ad charitatem, mutuaque inter homines officia nos instituit: ad quam reliqua sex præcepta pertinent: ita lex vniuersa decem omnino præcepta complectitur, ex quo fit, ut decalogi nomine appelletur.

M. Quod est prime tabula præceptum primum?

A. Deus sic est elocutus. Audi Israël: Ego sum dominus Deus tuus, qui te eduxi ex domicilio seruitutis Ægyptiæ. Non habebis Deos alienos coram me.

M. Quare nos primum commonefacit, se Dominum Deum nostrum esse?

A. Illis verbis eius immensa, infinita, maiestas, potentia, bonitas explicantur, nosque pariter, parendi summa necessitate astringimur, nisi & contra potentissimum repugnare, & in benignissimum, beneficentissimumque ingrati esse velimus.

M. Quid est quod edicit nobis? Ne habebamus deos alienos coram se?

A. Idolola-

c. 18. 18.
9. 40.

4. b. 13.
b. 13.

5. a. 1, 2, 3.
5. 6. 7.

5. b. 12, 13.
5. 6.

Præceptum I. Idololatria damnata.

A. Idololatria omnis his verbis prohibetur, ac damnatur.

Psal. 17,5.

Math. 4,4.

Deut. 32,1.

33,10,7.

Math. 12,2.

Psal. 50,6.

b.13.

Psal. 79,9.

95,a,6;7,

a,1,2,3.

John. 3,2.

1. Cor. 4,6.

Jacob. 1,c.

M. Quid est idololatria?

A. Rebus vllis conditis diuinum cultum tribuere, aut in illis, vt diis quibusdani, fiduciam perfugiumue habere: quod patrare, scelus esset maximè detestabile. Ipsius enim solum maiestati diuini honores, ipsius bonitati singularis ille noster amor debetur: ad illius opem confugere: ab illo in terroribus periculisque omnibus opem, atq; auxilium petere & expectare: illius benignitati nos nostraque omnia debere, gratis animis agnoscere, ingenuèque confiteri oportet.

M. Suprema illa verba, Coram me, aut in conspectu meo, quid sibi volunt?

A. Nihil tam penitus absconditum esse, aut in occulto latere, quin Deo notissimum sit, atque apertissimum, & proinde non vece, manifestisque solum vitæ actionibus atque externa specie, sed intima etiam atque syncera pure mentis sanctitate, Deum illumque vnum, præterea neminem, piè contendum esse atque venerandum.

Psal. 7,b,9,8
c,14.

Esa. 29,c.13.
Math. 5,a,8,&
a.8.

M. Sum-

Vnus Deus colendus Deus omnia vide.

M. Summatim expone, quos maximè putas
banc in legem peccare.

A. Idololatre, vt dixi omnes, omnes
arioli, augures, & coniectores, incan-
tatores, benefici, magi, sageque om-
nes, omnésque qui ad illos deférunt, il-
lisue fidunt; prophetē item mendaces
omnes qui falsa vanaque docent, præ-
terea qui verbo Dei abutuntur, aut
maximā illi fidem non habent, nec illi-
us monitis, sed inanibus suis somnijs,
aut coniecturis ducuntur: denique qui
rēs villas conditas, suprà, aut æque atq;
Deum conditorem metuunt, amant,
aut magnificiunt, hi omnes hisq; cō-
similes vniuerſi, hanc legem violant.

M. Recita iam p̄ceptū secundum.

A. Signum Sculptile, aut simulacrum
vllijs rei, quæ aut supra in cœlo, aut
infra in terra aut in aquis infra terram
sit, non effinges Ea non veneraberis,
neque coles: nam ego sum Dominus
Deus tuus zelotipus, qui parentū in-
iquitatem etiam in liberis vindico, ad
tertiam usque quartāq; progeniem
osorum mei: clemētiaq; vtor ad mil-
lesimam usq; progeniem, erga mei a-
mantēs

c. 13.

& 47.

c. 19, 20.

22, 30.

20, 2, 4. d.

26, 21.

4. c. 15, 16.

3, 19.

10, d, 18 &c.

9, &c.

*Idola fugienda, Idolum non est simile Deo:
mantes, meaque præcepta conseruan-
tes.*

*M. Videri possit hac lege pictorum, factorumq,
artificia condemnari, ita ut fas non sit ullas
omnino imagines habere.*

*A. Nequaquam. In prima enim hac
tabula, minimè de rebus artificiosis, Mat. 22, 6
que ad humanos ciuilesq; usus expe- 21. d 36,
tuntur, sed de ijs tantum, que ad Dei
cultum pertinent, agitur.*

*M. Quenam est igitur huius præcepti sen-
tentia?*

*A. Hoc secundo præcepto prohibet
Deus: primū, ne imagine vlla ipsum
imitari, vel adumbrare, querere, aut
colere conemur: Secundò ne simula- Ea. 40. d.
chra ipsa veneremur, aut illis, quoquo Deut. 5. 2.
modo, ad idololatriam aut supersticio- Psal. 97. b.
nem abutamur, interdicit: Verum, vt Esa. 44. c.
Deum solum, non ad nostrum arbitri-
um libidinemque, sed pura atque inte-
gra mente, verèque, quemadmodum
nobis suo ipsius verbo præscriptum
est, colamus, & veneremur.*

*M. Quam ob causam Deum corporea spe-
stabiliq, forma effingere nefas est?*

A. Quia corporea, infirma, inanima,

B

vanaque

Idolis honor non tribuendus, Dei maiestas.
vanaq; effigies aut imago nullam cum
Deo, qui spiritus est immortalis, infi-
nita, immensa incóprehensibils mag-
nitudine, maiestateq; communitatem
habere, nec vilam eius similitudinem
speciemue gerere potest.

M. Quemnam colendi morem hic condem-
nat?

8. Cum, precatione vñtri nos ad simu-
laca vertimus, supplices nos coram
illis abijcimus nudato capite, aut alia
significatione, illis honorem tribui-
mus, perinde quasi Deus in illis nobis
præsens adesset.

M. Clausulam huic præcepto additam re-
pete.

A. Nam ego (inquit) sum Dominus,
Deus tuus, zelotypus, qui parentum
iniquitatem etiam in liberis vindico,
ad tertiam usque quartamque proge-
niem osorum mei.

M. Quamobrem hæc commemorat Deus?

A. Dei atque Domini vocabulis sese
nuncupans, etiam atq; etiam monet,
ut cum ad maiestatē, tam ad benigni-
tatem suam, sicuti ante dictum est, re-
spectum habentes, ad ipsius arbitrium
nos

Zelotypia, Dei vindicta, Misericordia.
nos totos acommodeamus. Zelotypia
vero nomine declarat, participem aut
uonsorgem secum venerationis suæ se
nullo mœdo tolerare posse.

M. Ecquid præterea additum ad prohiben-
dam idololatriam?

A. Que nos magis ab idololatriæ
peccato, quod tam vehementer dete-
statur, refrænet, minatur se non in ma-
leficos tantum, sed in eorum etiam li-
beros posterosque vindicaturum esse.
M. Perge porro quod reliqui est in hac lege
explicare.

A. Quemadmodum Deus grauiter
minando terret, ne ipsius voluntati
repugnare audeamus: ita prolixius ad-
huc de sua clemētia, bonitateque pro-
mittendo, nos ad sibi parentū allicit:
confirmans cum ijs omnibus, qui se a-
mant, suisque præceptis obsequuntur,
tum ipsorum etiam posterūm multis
millibus, misericordiam se singularem
esse impariturum.

M. Quum ante à ultionem tertia, ad sum-
mum quartæ generationis denunciet: quid
est, quod hic clementia sua aliquot millia
comprehendat?

Exod. 34. b.
Esa. 14. c. 2.

Deut. 5. b. 30
Exod. 34. b. 6

Præceptum 3. Abusus divini nominis vetatur.

2,5&103. A. Ut demonstret ad facilitatem se
15.b8. beneficentiamque, quam ad acerbita-
17,8,10. tem atq; asperitatem impendi magis
esse propensum.

9,b,7. 9,b,11. M. Perge iam ad tertium mandatum.

9,c,5. A. Nomen Domini Dei tui inaniter
10. non usurpabis: neq; enim sinet impu-
11,33,34. nitum Dominus, qui eius nomen ina-
12,b,11. niter adhibuerit.

13,c,19,&51. M. Quid est inaniter usurpare nomen
14,b,12. Dei?

15,b,5,&63. A. Eo ad blasphemiam, incantationem
16,d,1,2. veneficium, execrationem, periuri-
17,b,12. um, aut ad temerarium, inconsultum,
18,b,5,&63. vel non necessarium iusurandum abu-
19,d,23. ti: demum, ne, nisi iusta de causa,
20,d,16. magna que adhibita reverentia, vel se-
21,d,23. met nominare.

M. Non potest ergo Dei nomen in iureu-
rando recte adhiberi?

A. Potest profecto, cum graui de cau-
sa iusurandum iuramus, ut aut verum
testimonio confirmemus præcipue, le-
gitimæ alicuius potestatis accitu ad id
euocati, aut ob alias res magnas atq;
graues: ut vel Deo iuuus honor atque
gloria conseruetur, aut cumulatius e-
tiam

In iure iurando solius Dei nōmē adhibendum
am augeatur & amplificetur : vel ho-
minum inter homines coniunctio be-
nevolentiāque retineatur. Huiusmodi
aliqua oblata occasione, iacramento
contendere licebit, venerando veren-
dōq; Dei tantum nostri, non ullius cu-
iusquam alterius nomine adhibito.

Exod. 20.
Leui. 19, 6

M. Quid deinceps in lege est?

A. Neque enim impunitum (inquit) ^{no n}
sinet Dominus, qui nōmen eius inani-
ter adhibuerit.

*M. Cur in diuinum nōmen iniuriosis peculi-
ares hic mina proponuntur?*

A. Ostendere voluit, quanti nominis
sui decus æstimaret, vt impendentem
vindictam cernentes, eō studiosius, ne
iniuriam illi faciamus, caueremus.

Leui. 19, 6
Ezech. 20.
c. 14.

*M. An ergo nefas esse putas, diorum, alio-
rumque hominum, aut rerum, nōmina in sa-
cramento interponere?*

A. Omnidē. Iusurandum enim dare
idem est, atque eum, per quē iuramus,
& veritatis testem, & si peieremus,
periurij nostri ultorem punitorēmque
constituere. Quam laudē intelligendi,
vindicandiq; maleficia omnia, diuinæ
solum sapientiæ atque maiestati debi-

Exod. 22.
Psl. 63, b
Hebr. 6, 1
Deut. 13, 1
d 20.
Ioh. 2, 23, b
Ela, 3, 5, 6

Præceptum 4. Sabbatum Sancte habendum.
tam, alijs personis, rebusque impartiri,
immane scelus eslet.

M. Recita iam proximum præceptum.

A. Præceptum quartum, quod & pri-
mæ tabulæ est postremum, sic habet:
Diem sabbati sanctè agere memento,
sex diebus operaberis, & facies omnia
opera tua: septimo vero die: quod est
Dominî Dei rui sabbatum, nullum o-
pus facies, nec tu, nec filius tuus, nec
filia tua, nec seruus tuus, nec ancilla
tua, neq; iumentum tuum, neq; apud te
degens peregrinus: nam sex diebus per-
fecit Deus cœlum, & terram, & mare,
& quicquid in illis continetur, septi-
mo quievit. Itaque diem sabbati sa-
crum, sibiique dicatum esse voluit.

M. Sabbati vocabulum quam habet signi-
ficationem?

A. Sabbatum, interpretatione expli-
catum, vacatio, aut quies dici potest;
nam eo die prij humana opera omnia
missa facere debent, ut diuina religio-
nis sanctitatisque studia diligenter co-
lere possint.

M. Quamobrem suum nobis factum Do-
minus ad imitationem exposuit?

A. Quia

Sabbati nomen, Vsus, Dei exemplum.

A. Quia insignia preclaraque exempla
humanis mentibus penitus insident,
stimulosq; admovent aciores. Domi-
nos enim servi, & parentes liberi perli-
benter imitando exprimunt. Maxime
verò omnibus est opificiale, vt morta-
les Deum sibi ante oculos métis pro-
ponentes, ipsius sese imitatores simi-
lesque præberent

M. Sabbati piè calendi quoniam est ra-
tio?

A. Populus in vnum locum congre-
gari debet, vt disciplinam Christi in-
teLLigat, vt fidei tuae confessionem edat,
vna voce communia vota Deo faciat,
vt diuinorum sanctorum memoriam cō-
seruet, vt Deo pro suis diuinis erga se
meritis gratias agat, & vt misteria sa-
cra à Christo instituta concelebret.

M. Ecquid præterea requiruntur, vt diem
Sabbati sanctè agamus?

A. Externa hæc est requies, celebrati-
o que Sabbati, præterquam, quies est,
colendique Sabbati ratio quedam spi-
ritualis.

M. Quoniam est ea?

A. Quum à rerum humanarum oc-

Sabbati rectus usus.

cupationumque, & studiorum nostrorum cura vacantes, dei nos arbitrio, ut id ad suum nos sensum formet, penitus tradimus: quumque (ut sacrarum literarum verba viurpem) carnem nostram crucifigimus, & affectionibus commorionibusque tanquam frēnos inijcimus, vitiolam naturam nostram comprimentes, ut ad diuinam nos voluntatem accommodemus. Eo euim pacto sabbati nostri dies, quam in hac terra celebramus, apte & cōuenienter exemplar atq; similitudinem requie-
tis illius imitabitur, quā in cōelo sem-
piternam, & perpetuæ sanctæquè ob-
lectationis plenissimam sumus habi-
turi.

A. Sartim erit ista septima quoq; die exequi?

A. Oportet sane quemque separatim illa secum quotidiē recordari, atq; me-
ditari: humanæ tamen infirmitatis,
desidiazq; effugiendæ gratia, certus di-
es ad haec rem propriè designatus est.
M. Hactenus prioris tabula præcepta per-
censuisti, quibus vera Dei veneratio, qua-
fons est omnis boni, atque origo, breui expli-
catur: noxaque omnes, quæ ad Deum di-
recte

Honor Parentum.

rectò spectant, prohibentur. Nunc verò quæ
sint charitatis benevolentiaeque in homines
nostra partes, quæ ex eodem illo fonte fluunt,
atque hauriuntur, & secunda tabula conti-
nentur, perge declarare.

A. Secunda tabula hoc habet princi-
pium: Honora patrem & matrem, ut
sis longeius super terram, quam datu-
rus est tibi Dominus Deus tuus.

Exod. 20, 1
Deut. 5, b
Mat. 15, 2

M. Honoris vocabulum quam hic habet
significationem?

A. Honor parentum, eorum amorem,
timorem, obseruantiamque compre-
hendit: & in parendo, inseruendo, o-
pem ferendo illis, eosq; tuendo, alen-
do etiam, atque sustinendo, si quid ip-
sis opus fuerit, situs est.

Pro. 1, a, 3
Matt. 7, b
Col. 2, c, 2
Heb. 12, 6

M. Hec lex naturæ sine soliū parentes at-
tingit?

A. Qui autoritatem habent omnes,
omnes aduersus quos reverentia est a-
liqua adhibenda, ut magistratus, mi-
nistri ecclesiastici, præceptores, do-
ctrina, sapientia ætate, honore aut alia
aliqua dignitate antecedentes, paren-
tum nomine designantur.

Deut. 17, b
Rom. 13, a
Luc. 10, c, 1
Leuit. 19, c
1. Tim. 5, a
Pro. 5, c, 1

M. Principe, magistratus, ceteriq; qui

alios

Parentum nomine magistrat, innotantur,
aliis presunt, cur Parentum nomine notantur?

A. Ut declaretur, quod Deus nobis, nostro, reipublicæque commodo donauerit. Atque ita parentū nomine quod principibus, magistratibus, alijsque superioribus tribuitur, comminemur, ut illis non pariamus solum, verum etiam ut eos reuereamur, atque amemus.

M. Quid deinceps in hac lege est?

A. Longam eos beatamque vitam Dei beneficio esse victuros, qui parentibus, principibus, magistratibus, alijsque superioribus dicto audientes fuerint, debitumque ipsis honorem tribuerint. Contraque consequens est, qui parentibus, principibus, magistratibus, aut superioribus alijs, minus se obediētes præbuerint, aut cōtumeliosi in eos fuerint, illos aut cito repentinaq; cū ignominia, morituros, aut vitam quavis morte acerbiorem turpioremq; traducturos esse, qui etiam, ad extremū contumacia scelerisq; sui pœnas apud inferos sempiternas sustinebunt.

M. Sextum iam quod sit præceptum dico?

A. Non

Præceptum 6, Cædes & odium vetantur.

A. Non occides.

M. Satisne legem hanc obseruabimus, si manus ab homicidio, sanguinèque integras seruabimus?

A. Prohibentur etiam ea, quæ cædis occasionem aliquam habent, ut ludibria, irrisiones, maledicta, probra, contumacia, rixæ, pugnæ, & similia omnia.

M. Ecquid est amplius?

A. Deus sua lege non externis tantum actionibus, sed animorum etiam affectiōibus, ijsque vel maximè cauit: a. pud Deum enim iudicem, iracundia, odiumque, & occidendi, vindicandi, aut nocendi voluntas omnis, homicidium esse decernitur. Hoc ergo iure diuino ista etiam vetamur.

M. Si neminem ergo oderimus, abundè legi huic erit satis factum?

A. Deus cum odium reprobat, benevolentiam à nobis in omnes mortales, hostes etiam requirit. idq; adeò quidē, ut malevolis inuidisque nostris, qui infenso, crudeliterque infesto in nos sunt animo, salutem, & tranquilitatem omnianiq; faustè, fœliciterque, & prosperè euenire optemus: beneficijs illis etiam,

Exod. 20
Deut. 5,
Matth. 5
& 19, c.
Iacob. 2
Matth 5
23, 24.
Rom. 4, c.
15.

Gal. 5, d. 2
Iac. 3, c. 1

Math. 5, c.
Gala, 5, d.
1, Ioh. 2, b.
11.

Luc. 6, d. 1
Rom. 12, c. 1
17, 19, 20.

fi

Præcept. 7. Adulter, & turpit. omnis vetat.
Si facultas in nobis fuerit, afficiamus,
Deoque pro illis vota faciamus.

M. Quod est septimum præceptum?

A. Non adulteraberis.

M. Hoc præceptum quam sententiam habere putas?

A. Obliccœnarum voluptatum vniuersū genus, omnis verborum turpitudo oculorum gestusque, petulantia omnis, omnes impunitatis notæ atque inditia quæcunque hac lege condementur.

Desidia item inertiaque, in cibo, potu, vestitu luxus & luxuries ludi, lususque impudici, et quæcunque præterea ad corporis animiue fœditatem solicitare aut commouere possunt, hoc præcepto vetantur. Nam, ut mentes etiam nostras ab appetitionibus, desiderijsque impudicis puras conserueamus, præcipitur, propterea quod tam animæ quam corpora nostra tempora sunt diuino spiritui consecrata.

M. Persequere reliqua.

8. Octauum præceptum est: Non furaberis.

M. Hoc præcepto quæ prohibentur?

A. Non ea solum furta verantur, que humano

Præceptum 8: Furta, & fraudes vetantur.
humano iure plectuntur: sed etiam **c.** 1. Thes. 4.
dicitur, ne nundinatione, aut venditi-
one fraudulenta, mensuris dolosis, pa-
rūmū legitimis pōderibus, aut adul-
terinis fucatisque mercibus, quenquā
fallamus: neue iudicijs specuniā tenta-
tis precioque & largitione corruptis,
aut vlla alia fraude, dolōue malo adhi-
bito, quēquam circumueniamus. Præ-
terea, qui officium debitumue alteri
subducunt, ut qui laborem, mercedem
operarijs non persoluunt, qui per au-
ritiam pauperibus indigentibusque
opem ferre, viduis succurrere, orbis
pupillisque subvenire, peregrinis, atq;
aduenis opitulari recusant, qui que ru-
des atque ignaros rerū non instituunt
atque erudiunt; qui consilijs expertes
consilio non iuuant, qui vagos erran-
tesque ab errore nō auertunt, neq; in
rectam viam reuocant, atq; reducunt:
qui afflictis mōerentibusque consola-
tionem non adhibent: omnēsque ho-
rum similes hac lege condeniāntur.

*M. Hoc præcepto an quicquam adhuc præ-
terea continetur?*

*A. Omainò. Nam ex alienis damnis
vtilitates*

Præceptum 9. Mendacium prohibetur.

6.17. utilitates nostras auctupandi, aliquam
13. etiam voluntatem cogitationemue
fuscipere, hac lege prohibemur. Nam
quod in homines iniuriosum est id vel
optare, aut expetere vitiosum est in
comspectu Dei.

M. Recita iam nonum præcepitum.

A. Non eris aduersus proximum tuum
testis mendax.

M. Hac lex quam habet sententiam?

A. Hac lege non apertum solum cul-
densque perjurium, iurisurandiq; vi-
olatio, sed onus etiā vanitas, calum-
nia, obrectatio, maledictio, assētatio,
fimulatio, disimulatiōq; omnis, quæ
sint aut contra rem, aut existimationē
proximi, generatim vetantur. Præci-
piturque, ut ne ipsi vñquā mendaciū
falsumue quicquam dicamus, neque
in alijs, verbo, scriptura, reticentiāue
comprobemus: sed vt veritatem sem-
per colamus, tudemur, exquiramus,
atque sustentemus.

M. Nihilne vixā requiritur bac lege?

A. Deus, qui intimos animorum nos-
trorum sensus penitus perspectos ha-
bet, à maledicendo nos prohibens ali-
quid

Præceptum 10. desideria fréhantur.

quid etiā mali temerè de p̄sōximō vel
suspici op̄inari ut prohibet, adeòque
præcipit, vt quoad per veritatem lice-
bit, bene de aliis existimemus, bonā,
que ipsis famam, quantum quidem
etficerē poterimus, conseruemus.

Exod. 21.
Mich. 2, 1.
Rom. 7, 1.
15, 4, 14.
1. Cor. 10.

M. Restat iam postremum præceptum?

A. Non concupisces cuiusquam do-
mum, non uxorē, non seruū, non an-
cillā, nō bouem, nō asinum, nec quic-
quam omnino, aliud quod aletius sit.

M. Hoc præceptum, quid ultra quam su-
periora imperat?

A. Anteā Deus maleficia, depravatas-
quæ animorum affectiones vetuit: iam
verò innocentiam omnibus suis nu-
meris expletam à nobis exigit: adeò
quidem vt nullum omnino vel tenuis-
simum desiderium, vel leuissimę cou-
gitationis motum à virtute quicquam
deflectentem, in mentes nostras irre-
pere patiamur: Aequum namq; est, vt
in animis etiam & mentibus nostris,
summa coram Deo castitas, sanctimo-
niaq; splendeat. Ab illo enim bonitas
atque æquitas, non nisi perfectè abso-
luta, probari potest; cuius etiā legem

Esa. 1, 8, 16.

Gal. 5, 5, 24.

Isa. 4, 6, 14.

Ezech. 18, 6.

Math. 5, 2, 8.

Rom. 12, 2, 2.

Psa. 5, 2, 45.

2. Cor. 6, 2.

hanc

Iuris divini summa
hanc sumam normam omnibus ex parte
perfectissimam nobis ante oculos consti-
tuit.

M. Postquam decem iam praeceptorum
sententiam interpretatione breui expla-
sti: dic mihi, sanctane ea, quae separatis
articulatimque explicuisti, in panga conser-
ti, breuis ergo & summarim describi ne-
queunt.

A. Possunt Sane. Nam & Christus, di-
uinus ille doctor, totam legis vim atque
rationem coartans, eius summa
quam breuissime his verbis exposuit:
Diliges Dominum Deum tuum ex to-
to corde tuo, ex tota anima tua, ex to-
tamente tua, & ex totis viribus tuis, &
hoc maximum est praeceptum in lege.
Secundum autem est huic simile: Dil-
iges proximum sicut te ipsum. Ad huc
enim duo mandata vniuersa lex & pro-
phetae referuntur.

M. Amorem in Deum cuiusmodi hic a no-
bis desiderari putas?

A. Qui Deo sit idoneus, hoc est, ut
summa potestate Dominum, summa
parentum bonitate, conservatorem
nostrum summa misericordia prædi-
tum

Amor Dei.

tum cum esse confiteamur. Ad amo- Deut.10.
rem itaq; erga Deum nostrū accidere 17. 20.
debet, vt & reuereamur maiestatem il- Psal.25.a.
lius, & eius pareamus voluntati, eiusq; a.1. & 96.
bonitati confidamus. 9.118.b.
9.

M. *Totum cor, anima tota, totaque vires
quid declarant?*

A. Eam videlicet amoris flagrantiam, Deut.6.c.
& incorruptam integritatem, vt cogi- & 20.b.
tationibus, cupiditatibus, cōcilijs, ac- Iohu.23.
tionibus vllis, quæ Dei amori repug- Ioan.14.
pant, nihil proorsus loci relinquatur. 22.23.24
Etenim Deum, non modò plus quam Matth.10.
sua omnia, sed multò etiā magis quam 38.
ipse se quisque pius diligit.

M. *Nunc de proximi amore, quid habes
dicere?*

A. Christus voluit Christianos suos Luc.14. f.
sumæ inter se coniunctionis vinculis Ioh.13.d.3
arctissimè astringi. Et quum nostri no- 1 Cor.1.a
bis amor naturalis sit, atque in animis Eph.5.a.2
penitus insitus, nulla expeditior, con- Phil.2.2
tractior nulla, nulla iustior fraterni
amoris norma, nec quæ p'us habet effi- 2 Thess.4.
cacitatis reperiri potest, quam quæ ab
ipso humano ingenio deducta, nobis
a Domino præscribitur, vt vnuquisq;

C

scilicet

Amor proximi. Nomen proximi.

scilicet proximū, eodem quo seipsum, amore complectatur. Cui consequens est, ut ue quid agamus contra proximum, ne quem sermonem, ne quam cogitationem de illo habeamus, quod nobis ab alijs fieri, vel de nobis dici, cogitariue nollemus.

M. Proximi vocabulum quām longē patet?

A. Non tantūm propè nos habitantes, aut cognationis, affinitatis, amicitiæ, amoris ciuilisque alicuius consuetudinis vinculis astricti, sed & ignoti, atque etiam hostes, hac voce proximi continentur.

M. Quando igitur lex diuini numinis pie sanctèq; venerandi, & charitatis atque benevolentia erga homines habenda rationem absolutam prescribit, an non ad illius normam tota est vita nostra dirigenda?

A. Omnipotē: atque hoc tantoperè, vt Deus mores, ad legis sue regulam conformantibus vitā paciscatur, & a legis præscriptione aberrantibus, ē contraria, sicuti supra diximus, mortem minetur.

M. Iustos ergo esse putas, qui a iure diuino nulla ex parte discedunt?

A. Certe

Nemo iustus ex lege.

A. Certè quidem : si qui ad legem Dei Rom. 10
visque quaque seruandam valerent , iu- Gen. 6.1
re illi quidem iusti censeri possent : d. 21.
sed ingenita naturæ corruptio- Prou. 26
ne, ita ex infirmitate, debilitate, prauita- Rom. 7
te laboramus vniuersi , ut officium iu- Gal. 2. d
re diuino debitum neq; intelligamus
neque illi satisfacere aut valeamus,
aut velimus. Tametsi enim inuenia- Prou. 20
tur vñus aliquis , qui in aliqua re vna
& altera externa legem obseruet : ta-
men is in multis alijs à recto discedit,
& humanus animus ab illa iustitia at-
que innocentia interiori, quam lex te- Deut. 17
quirit, perpetuò aberrat. Quamobrem Gal. 3. b.
nemo iure iustus esse potest in conspe- Iac. 3. c.
&tu Dei, qui de omnibus, qui non o-
mnia iure diuino descripta execun-
tur, sententiam fert, eosque detestatur,
atque execratur.

M. Num igitur lex cunctos omnino morta-
les miserrima hac conditione sine ulla profus
remedio astringit?

A. Deo diffidentibus , & à religione
pietateque remotis , lex hanc, quam
memoraui, conditionem constituit, il-
lis ab omni omnino spe derelictis:

Nemo iustus ex lege.

qui ut ne tenuissimam quidem part-
culam legis præstare poslunt, ita nihil
quicquam Dei miserecordiæ per Chri-
stum confidunt, Pijs verò lex aliarum
utilitatum fructus prebet.

M. Quinam illi sint dicta?

6. 6. 7. A. Primum omnium, lex vitæ regu-
7. 8. lam perfectè absolutam nobis ante
. 8. & 119 oculos proponens, diligentiam ho-
stram excitat, vt mores nostros ad il-
lam dirigamus.

M. Quid præterea?

19. & 7. A. Secundò, quum legem, vltra quam
b. 1. mortalium vires prestare possunt, re-
. 2. 5. quirere, nobisque potestatem tanquam
8. b. 33. operis sustinendi deesse animaduerti-
mus, ad auxilium à Deo flagitandum
lege exuscitamus.

M. Perge.

10. 11. A. Porro autem, quum turpitudinis
20. & nostræ labes atque fœditatem in le-
ge, vt in speculo cernimus, tanquam
frænos nobis inijcit, reprimitque,
ne integritate nostra confisi, super-
bos nos in conspectu Dei præbea-
mus.

M. Prosequere.

A. Quando

Legis v̄sus.

A, Quando peccati, quod diuinæ Proa. 2
legis est violatio, conscientia stimu- Iob. 3. a
lamur atque conuincimur, intelligi- Deut. 17
musque nos per peccatum in execra- Gal. 3.
tionem, acerbissimum odium, grauis- Rom. 1.
simèque diuini numinis offenditionē 2. b. 8. &
atque indignationem incurrisse, mer- & 6. d. 1
cedēmque atque stipendium, quod 1. Cor. 1
peccatum meretur, esse, ut non solūm
omnibus calamitatibus atq; miserijs
huius vitæ, morbisque & morte cor-
poris afficiamur, verūm etiam ut dam-
natione atq; interitu sempiterno mul-
etemur: simul atque ex lege agnoscī- Eph. 5. b
mus, nos per peccatum in hunc con-
demnatorum statum, quo nihil tetrius
cogitari potest, peruenisse, toto pecto-
re, tota mente, toto corde, animōque
cohorremus, & contremiscimus: ita,
ut casum nostrum salutariter dole-
mus, & ut nosmet nostri pœnitentia, lex
efficit, impellitque, ut peccatorum
veniam, iustitiam, & vitam sempiter- Rōm. 3. c
nam (quæ ex lege adipisci non possu- 22. & 5. c.
mus) à Christo feruatore tantum, &
per Christum expectamus, atque expe- Gal. 2. c.
ctemus.

Euangelium, secundā pars religionis.

M. Legem igitur, quantum intelligo tam
quam magistrām sc, ducemq, ad Christum
prabere affirmas, qua nos notitia nostri, pa-
nitentiaq, & fide, recta ad ipsum via per-
ducat.

A. Sane ita est simulque ex his perspi-
cuum est illud, legem non frustra latā
esse, tametsi mortales ab officij, quod
lex requirit, prestandi facultate longis-
ime absunt.

M. Verū dicis. Nunc, dilecte fili, quan-
do de lege & obedientia satis, ut in hac
contractione breuitateque, dictum sit &
ratio flagitat, ut proxime dicatur de Euan-
gelio, quod diuina per Christum miseri-
cordia promissa eis, qui contra legem com-
misérunt, modo ipsoe commisí péniteat,
facta complectitur, ad quod Euangelium
fides pricipiū referenda est: hoc enim se-
cundo loco in nostra distributione proposi-
tum fuit, & eorumque tractauimus con-
tinuacione, quasi manu, eò adiuncti sumus.
Dic ergo, que sit euangelii fidei q, nostra
summā?

A. Eadem illa, quæ Christiane fidei
principes articulos vna cùm aliis arcte
contractos, comprehendit: quamque
vulgus

vulgus ex prima voce nominat, The
Cræde. id est fidem nostram.

M. Fidem tuam pronuntia.

A. Credo in Deum patrem omnipotentem, creatorum Cœli & Terræ. Et in Iesum Christum filium eius unicum Dominum nostrum, qui conceptus est e spiritu sancto, natus ex Maria virgine, passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus, descendit ad inferos, tertia die resurrexit a mortuis: ascendit ad cœlum, sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis, inde venturus est ad iudicandum viuos & mortuos, credo in spiritum sanctum, sanctam ecclesiam catholicam, sanctorum communionem, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, & vitam eternam: Amen.

M. Uniuersam hanc fidei confessionem in quot membra dispartiris?

A. In quatuor principalia: in quorum primo, de Deo patre, & rerum omnium creatione: in secundo, de eius filio Iesu Christo, quod & humana redēptionis summam omnem

Fides & eius partes.

continet: in tertio, de sacro spiritu: in quarto, de ecclesia, & de Dei donis ecclesiae per Christum datis, explicatur.

M. Agè igitur, hunc ordinem in explanandis istis quatuor partibus conservato: principio verò credendi verbum in primo Christiana fidei introitum, quam vim habeat, expone.

A. Hac voce significo, me veram atque viuam, hoc est, Christiani hominis fidem, in Deum patrem, Deum filium, & Deum spiritum sanctum habere, eamq; me fidem, hac confessio-
nisi formula, profiteri, firmissimeque asseuerare.

M. Vina ea, veraque, & Christiana fides quæ sit, mihi quām potes apertissimè decla-
ratio.

A. Fides est certa cognitio paternæ Dei erga nos per Christum beneuo-
lentia, fiduciæque in eadem, sicuti in euangelio testatum est, quæ studi-
um piæ vitæ, id est Dei patris volun-
tati obsequendi, semper coniunctum habet.

M. Intelligis igitur nullos impios, qui aut
de

Ades quid, unus Deus, tres personæ
de Dei misericordia cœsperant, aut eius in-
stutiam non pertimescunt, sed vitam vitiosam
animo securō vivunt, hanc veram Christi
nam fidem habere posse, tametsi eius verba
pronunciente.

A. Ita omnino intellexi.

M. Quum non nisi unus sit Deus, dic mihi
quare in Christiana fidei confessione tres no-
minentur, Pater, Filius, & Spiritus san-
ctus?

Mar. 3.c.
& 28.d.
1. Ioan.
14. b. 7. 8
1. Cor. 8

A. Non variorum Deorum hæc sunt
nomina, sed trium diuersarum in
vna diuinitate personarum. Nam
Deus pater, Deus filius, & Deus spi-
ritus sanctus, tres personæ, unus tan-
tum Deus sunt, sicuti edocti sumus ex
sacris literis, quibus promptam poti-
us fidem adiungere, quam tam peni-
tius reconditi & aditi mysterij infini-
tam altitudinem curiosè scrutari de-
bemus

Prou. 25
1. Ioh. 5. 8

M. Verissimè loqueris, perge porro;
quamobrem Deum patris nomine nuncu-
pas?

A. Primum omnium, maximèque,
quod unici filij sui Iesu Christi natura
pater sit, Deinde quod noster etiam sit

psal. 1.b.
Mat. 3.c.
1. Ioan. 1.b.

Pater

Vniuersa in Dei potestate.

5.

2.

27.

6. & 2.

2. & 3.

15. 16.

5. 6.

7.

3. 4.

21. 22.

g. 45.

9.

11.

23.

11.

31. 32.

31. 32.

28. 29.

1.

23. 24.

7. 21. &

pater, tūm quia nos condidit, omnibusque vitam dedit, tūm etiam quod nos iterum diuinē per spiritū sanctum generauit, & per fidem in verum suum atque naturalem filium Iesum Christum nos elegit, sibique filios, & regni cœlestis atque sempiternæ vitæ heredes, per eundem instituit.

M. Cur Deum omnipotentem appellas?

A. Quod & fabricatus est omnia, & omnes res ex sua voluntate moderandi summam potestatem habet.

M. Spiritusq; etiam maleficios, impijque homines, in Dei potestate continentur?

A. Nunquam alioquin sine summa sollicitudine essemus, si quam illi laddendi nos facultatem, contra diuinam voluntatem haberent. Verūm ea nos consolatione sustentamur, quod neque Dæmones, neque conseleratissimi homines, nihil quicquam, nisi Dei arbitratu, vel permissione, tentare omnino valeant, quodque nos adeò in tutela patris omnium rerum præpotentis sumus, ut ne ullus quidem capitatis

Mundi, Angelorum, creatio.

tis nostri pilus, nisi ipsius voluntate,
qui nobis optimè vult, in terram de-
cidere possit.

Luc. 12, 8.
21, d, 18.

Psl. 19, 2.
50, b, 6.

*M. Cur adiungitur Deum cœli & terra cre-
atores esse?*

A. Quod diuinam potentiam, sa-
pientiam, atque bonitatem (qui per
se intelligentia comprehendendi non pos-
sunt) in eius operibus, ut in speculis,
intueri liceat. Nam quum immensam
illam mundi magnitudinem contue-
mur, eamque esse partium omnium
constitutionem, ut neque ad aspectum
magis decore, neque magis ad utili-
tates omnes accommodatae excogita-
ri possent, artificis illicè effectorisque
infinita potentia, sapientia, bonitas
nobis ante oculos mentis obuersan-
tur.

*M. Qua ratione uniuersa à Deo condita
esse affirmas?*

A. Deum patrem Opt. Max. à prin-
cipio, & ex nihilo, per potentiam
sui verbi, hoc est, Iesu Christi filij sui,
totum hunc sp̄tabilem mundum, &
uniuersa in eo conclusa, atque spiritus
etiam corporis expertes (quos manu-
pamus

Gen. 1, 1.
Psal. 3, b.
& 89, b, 11.
Iohn, 1, 2, 3.
Acto. 24, c.
1, Cor. 8, a.
Hebr. 1, 2.
Colos. 1, c.

Hominis creatio.

pamus angelos) fabricatum esse, & cōstruxisse.

M. Num censes tamen satis piē assenerāri, Deus spiritus omnes, maliciosos etiam eos (qui à nobis diaboli nominantur) fecisse?

A. Deus illos tales non effecit, verū illi à prima creatione, suo ipsorum vi-
tio, omni restitutionis spe perdita, de-
fecerunt: proinde non creatione &
natura, sed naturæ corruptela deprauati sunt.

M. Satisne Deo fuit cuncta semel creāsse, postea verò omni rerum curatione va-
cāsse?

A. Nequaquam, Deus enim vt omnia
fecit, ita omnia fulcit & moderatur;
alioqui vniuersa in nihilum subitō oc-
ciderent.

M. Quem sibi finem Deum optimum max-
ime in condendis gubernandisq; rebus omni-
bus proposuisse putas?

A. Hominū gratiā fabricatus est
mundus, & quæ in eo continentur,
cuncta comparata sunt, vt utilitati
commodisque humanis seruirent. Et
vt cætera vniuersa humani generis
causa,

Omnia creata bona, homo ad Dei imag. cond.
causa, ita hominem ipsum Deus ad su-
am propriè gloriam fecit.

M. Edisse quis primus fuerit hominis ortus
atque fabricatio?

A. Deus ut à Mose in scriptis relictum
est, primo homini è limo terræ forma-
to, animam atque vitam inspiravit: fœ-
minam exinde deductam ex viri som-
no consopiti latere, & in lucem editam
cum viro locauit, ut adiutrix, vitaque
illi consors esset.

Gen.1.d.
b.7.c.8.2d
23,

M. Quum in viris simul, & feminis pra-
nitas, nequitia, distortioq; adeò summa nunc
apparet, num à principio Deus eos eiusmo-
di fabricauit?

A. Minimè omnium: nam Deus per-
fectissimè bonus nihil aliud quam bo-
num facere potest. Deus igitur ad su-
am imaginem similitudinemq; homi-
nem initio formauit.

Gen.1.d.21
31.
Colos.3.10

M. Quenam est illa imago, secundum quam
hominem factum esse dicit?

A. Ea est iustitia omni ex parte perfe-
cta, summaque sanctitas, quæ ad ipsam
diuinam naturā propriè pertinet, quæ
homini cum Deo similitudo usque eō
fuit, quoad eum homo peccatorum
maculis

Deut.32.2
Rom.9.c.1
Colos.3.b.
1 Ioa.1.b.
d. 29, & 3.4
Sap.1.c.13.

Hominis lapsus,
maculis fœdavit.

M. *Qua ratione istud factum esse dici?*

F. Fœmina a diabolo circumuenta, virum impulit ut fructum, quo illi a Deo interdictum fuerat, comederet: quo illorum facto, imago, secundum quam creati sunt, est obliterata: & cum ipso, cum ipsorum posteri, Deo aduersarij, peruersi, imbecillesque ad omne bonum effecti non in omnes solum vi-
tae huius miseras, corporis morbos atque mortem, sed & interitum etiam sempiternum, perpetuamque damnationem inciderunt.

M. *Utrum tamen existimari non queat, graniter nimis Deum poni unius gustatum vindicasse?*

A. Detestabile illud hominis facinus, quasi leuis culpa fuerit, nemo verbis extenuare, aut ex pomo, & immoderata modo edacitate rem estimare vult. Ipse enim pariter cum uxore sua, fallacibus Satanae blandimentis illectus illaqueatusque, infidelis a Dei veritate ad vanitatem declinavit: falsis serpentis criminatio-
nibus

2.13.14.
d.14.
b.7.8.
3.8.5.
b.23.
5.6.

2.3.4.5.
d.22

Peccatum originale.

nibus, quibus de mendacio, inuidentia, maleuola commodi alicuius subductione Deum accusat, fidem adiunxit innumerabilibus beneficijs ornatus, ingrato in Deum, qui ea consulit, animo fuit: homulus ex terra modò lutoque factus, nō satis esse putat quod similitudine illi cū Deo esset, per intolerandam insolentiam & arrogantiam exæquare se cum diuina maiestate expetiuit: postremò creatus se ditione subtraxit, iugum etiam eius à suis ceruicibus proteruè repulit. Inaniter igitur Adæ maleficium ininuitur.

M. Verum cur ob parentum scelera postea omnes de tam beato vita statu deicelli, in omnes calamitates inciderent?

A. Deus Adamum illis honoris insignibus ornavit, ut ea cum sibi tunc suis, id est toti humano generi, auctoritatem aut amitteret. Neque aliter fieri potuit, quin sicut ex arbore malæ mali fructus eduntur: ita Adamo peccati corruptela depravato, omnis eius progenies ingenito illo peccato (quod originale vocant) corrumpetur

Gene. 1. d.
Colloq. 3. b.

Ose. 6. b. 7.

12. c. 31.

Rom. 5. b.

14. 17. &c.

Symboli pars secunda.

5.7.
4.23.
5.2.3.
5.b.56.
tur. Quanquam quid opus est tam
graüter de parente nostro Adamo cō-
queri? quando nos etiam ipsi ob plu-
rima nostra maximaque vitia calami-
tibus omnibus, damnatione, morte q̄
dignissimè multemur: á quibus ma-
lis vt liberemur, nihil in nobis, aut in
vlla alia creatura opis aut auxiliij om-
nino supereat.

M. Quæ spes est igitur consolatioq; reliqua,
& in qua sita?

5.14.15
5.15.16
7.6.19
8.34.15.
A. Promisit Deus fore, vt semen mu-
lieris, qui est Iesus Christus filius virgi-
nis Mariæ, serpentis, hoc est, Diaboli,
qui eos decepit, caput contereret, ip-
sosque atque eorum posteros, qui pro-
missio illi fidē haberent, liberaret. At-
que hoc illud est quod in secunda iam
symboli parte sequitur; credo in Iesum
Christum.

M. Nomen Iesus quid significat?

4.21.
5.3.8.
1.1.13.14.
5.14.15.
3.b.1.
A. Iesus sermone nostro idem est,
quod seruator, Iesus enim Christus fi-
lius Dei, idemq; virginis filius, nos qui
scelere deuincti, & sub antiqui serpen-
tis diaboli seruili iugo captiui, semp-
ternæque mortis vinculis constricti,
turpis-

Fides in Christum Iesum, Christi nomen,
turpissimè miseritatemq; iacebamus, in
libertatem vindicauit, atque ad salu-
tem reduxit.

M. Quis nomen Iesu illi imposuit?

*A. Angelus ex Dei ipsis præcep-
to.*

*M. Explica nunc quid Christi nomen signi-
ficit?*

*A. Christus idem est, atque si vñctum
appellares: quo nomine iudicatur e-
um spiritus sancti vñctione maximum
tegem, sacerdotem, atque prophetam
creaturn esse.*

M. Christi regnum estne mundanum?

*A. Nequaquam: verum spirituale
& sempiternum, cuius regni gubernacula
sunt Dei verbum, atque spiritus,
quæ tñm iustitiam, tñm vitam secum
afferunt.*

*M. Quam nobis utilitatem præbet hoc
Christi Regnum?*

*A. Vires nobis armæque spiritualia,
quibus atroces & truculentos anima-
rum nostrarum hostes, carnem, mun-
dum, peccatum, diabolum prælige-
mus, adiumentaque ad vitam cum*

D

virtute

M t. i. d.
Luc. i. c.
210.

Psa. 2. a.
Esa. 61. a. 1
Dan. 9. d. 2
Luc 4. 5. 1
Act. 4. 5. 2
Act. 10. f.
Heb. 1. c. 1

Luc. i. c. 3
Ioa. 18. f.
Coloss. 1. c.
2 Tim. 4. a

Rom. 13. a.
&c. &c. 16.
2 Cor. 10.
Eph. 6. b.
&c.

**virtute & sanctitate degendum submis-
nistrat?**

M. Cuiusmodi sacerdos est Christus?

oo. b. 4.5
d. 14.15
5. b. 6.7.
3. b. 21. 22.
9. d. 13.14

A. Summus atque eternus: qui solus in conspectum Dei venire, solus sacrificium, quod Deo placeat satisfaciatur, confidere, solus iratum Deum placatum efficere potest.

M. Cui nobis utilitati sunt ista?

4. d. 27
f. 36.
2. c. 14.15
1. c. 20.
3. d. 14.15
3. 2. b. 5

3. c. 15.
a 1.
a. 5.6.
b. 12.
15.16.

A. Nobis ut pacatus propitiusque sit Deus, postulat & deprecatur, nobis offensum Deum lenit, nosque in gratiam cum patre reducit. Solus enim christus pacificatur, nobis propositus est, qui nobis Dei gratiam reconciliat. Immò verò sacerdotij etiam sui nos quasi consortes esse voluit, nobis introitum ad patrem patet faciens, ut in illius praesentia cum spe summa comparare, nosque & nostra omnia veluti hostias ad sacrificium, Deo patri, per ipsum præbere non dubitemus.

M. Qualis propheta est Christus?

A. Qum reliquos omnes prophetas, atque doctores, Dei seruos, despicerent mortales, Christus ipse Dei filius, & prophetarum omnium Dominus, patris

patris interpres, & nuncius de cœlo
ad homines descendit, vt paternam
voluntatem plane explicaret, morta-
lēsque recta Dei atque oīnnis veritatis
intelligentia informaret. Atque ita
Christi nomine tria illa officia com-
prehenduntur, quæ Dei filius, sibi à pa-
tre delata persoluit, vt omnis eorum
fructus nos secum participes ficeret.
Filius enim Dei nō solum nominatur,
& est reuera Iesus Christus, hoc est ser-
uator, rex, sacerdos, propheta: sed &
nobis ita est, ad nostramque utilitatem
atque salutem.

Lue. 1.
A& 7.
Heb. 1.
Ioan. 8
40. & 1.
17. 2. 6.
g. 37..

*M. Qua ratione Christum filium Dei uni-
cum profiteris, quando qui pīj sunt omnes fi-
lij Du vocantur?*

Mat. 2.
d 17.
Ioa. 2.
& 14.
Heb. 1.
5.b. 5.
Rom. 8
Gal. 4.
Eph. 1.
1 Ioan

*A. Quod solus Christus naturalis Dei
filius, eiusdemque sit cum patre sub-
stantiæ. Nos vero quum natura Adami
veteris filii simus, gratia tamen bene-
uolentiæque, qua nos per Christum
seruatorem nostrum prosequitur, filij
Dei adoptamur.*

*M. Quam ob causam Christum Domi-
num nostrum nuncupas.*

A. Propterea quod angelorum, ho-

D 2 minum

9. &c. 10. minum, rerumque omnium dominus
 c. 18. &c. tus sit illi a patre traditus : quodque
 32. 33. suo arbitratu atque potentia regnum
 20. Dei, tum in cœlo, tum in terra mode-
 retur.

M. Num quidnam restat?

b 12. c. 20. A. Hac cogitatione commonefiunt
 , b. 6. pij omnes, non ad suum sibi arbitrium
 23. 24. viuere licere, verum oportere eos cor-
 26. 27. poribus simul & animis, in vita pari-
 1. 5. 5. &c. ter atque in morte, totos sese ad Do-
 mini sui nutum accommodare, ipsique
 in rebus omnibus obtemperare, & fi-
 deliter inseruire.

M. Quid tum inde?

A. Declaratur quemadmodum na-
 turam humanam suscepit, cuncta-
 que perfecerit, quæ saluti nostræ opus
 erant.

*M. Eratne ergo necessarium, filium Dei bo-
 minem esse?*

A. Maximè : nam quod homo in
 17. & 17. Deum nefariè commisit, id hominis
 & 20. id etiam supplicio Iuendum erat atque
 4. & 11. expiandum: quod onus longè graui-
 5. &c. simū solus Iesus Christus idem Deus,
 c. 21. 22. & idem homo suscipere poterat : quin
 67. &c. nec

Christus sine peccato conceptus & natus.
nec potuit alius mediator inueniri qui
à Deo pacem atque veniam homini-
bus inipetraret, nisi Deus simul & ho-
mo Iesus Christus.

Heb. 2.
1 Tim.
Heb. 9,
& 9.d,
1 Pet.

M. Quid sequitur?

A. Christum è spiritu sancto conceputum, ex Maria virgine natum esse.

M. Quamobrem vulgari hominum consuetudine naturaliterque generatus non est?

A. Propterea quod per quem peccatorum nostrorum maculae erant delenda eum ab omni omnino peccato integrum conseruari par erat. Ob eam igitur ipsam causam casti sinus ille agnus Dei Iesus Christus, admirabilis spiritus sancti virtute, ex incorrupta virginie Maria, purus ab omni peccati labore conceptus, atque natus est.

Ioan, 1, 9
1 Cor, 7
Heb, 4, 9
d, 14
Mat. 1, 6
Luc, 1, 9

*M. Quare virginis Maria nonen commem-
moratur?*

A. Ut agnoscamus Christum esse verum illud semen Abrahæ atque Davidis, de quo prophetæ oraculis instinctu diuino editis, prænunciarunt atque præmonuerunt: ex Abrahami

Gen. 22,
Esa. 11, 2,
Mat. 1, 2,
22. d, 42,
Rom. 1, 2,

Christi mors.

enim & Dauidis stirpe Maria virgo directo est ordine procreata.

M. Reliqua ut instituisti, deinceps perseguere.

A. Passus sub Pontio Pilato, crucifixus mortuus, & sepultus est.

M. Verum cur symbolum, Christi vita silentio preterita, protinus ab eius ortu ad mortem transit?

b.14.15 A. Quod in symbolo summa solum
- totum, redemptionis nostræ capita memo-
- 45. rentur: quæque illi adeò sunt peculia-
- totam. ria, ut illius vim omnem in se inclusam
- 47. &c teneant.

.&19. M. Mortis eius rationes paucis adhuc aperi-
- tis explicato.

A. A discipulo suo Iuda, qui corruptus, prelioque conductus ad id fuerat, est perfidiose proditus, à reliquis discipulis desertus, à Petro denegatus eiuratusque: à Iudeis, falsis crimini- bus obiectis, malitiosè accusatus: à Pontio Pilato Romatio præside con- demnatus est, pugnis, torisque cæsus, contextis spinis coronatus, toga pur- purea induitus: alijque multis modis indignissime crudelissimeque tracta-
- tus

Christus voluntaria morte pro nobis oppetuit. tus est, & ludificatus : tandemq; cruce ceruicibus imposta, extra urbem, in locum, qui *Caluaria* appellebatur, ad supplicium tractus est : ubi medium inter duos latrones ignominiosissime cruci suffixerunt : in qua summo cruciatus conteatus, crudelissimam probrosissimamque morte oppetijt, animi interim dolores, quavis morte acerbiores perpessus.

M. Suane voluntate, an vi coactus, ista sustinuit Christus?

A. Tametsi probrofa hæc saeuissimamque mors humanæ lux naturæ maxime terribilis erat, voluntati tamen patris suæ, qui iti ipsum morti addixerat, totum se permisit : itaque cōtumeliosa illa in se probra, tormenta, mortemq; atrocissimam, & sponte, & patientissime pertulit, tūm patri obtemperans, tūm veniam ijs à quibus est in cruce inactus, à Deo precatus.

M. Quamobrem voluit D E U S innocentissimum filium suum, iam ignominioso tranculentoque genere mortis affici?

A. Christus Deo patri pro nobis se oblig-

Mat. 26.d.
38.39.41.
& 20.42.
Mat. 10.t.
Ioa. 10.t.
d. 17.18.
Phil. 2.b.
Luc. 23.c.

Fructus mortis Christi.

totum. obligauit, atque spospondit: quicquid
1.3. ergò nos debebamus, aut eramus cō-
7.d. 21. meriti, id omne sibi p̄standum, sol-
a.4. uendum, & dependendum, Christus in
a.3. &c.
13. 14. & se recepit. Et proinde ipse, tametsi ma-
4. ximè innoxius, pro nobis nocentissi-
3.d. 18. mis luit. Deusq; pater onus illi no-
1. strum imponēs, summa iuris, iudicijq;
• 16. seueritate in eum animaduertit, ut no-
5.d. 11. bis, ipsius causa, summam misericordi-
am impertiretur.

*M. Summam igitur beneficiorum illo-
rum, qua ex Christi morte capimus mihi ex-
plicato.*

A. Christus quemadmodum antè
b.8,10.11 attigi, nostro nomine locoq; Deo
6.d. 18,19. patri satisdedit, se pro nostris peccatis
c.12,13 ipsi esse satisfacturum: se ipsius iram
7.d. 29, 27 in nos ob contumaciam nostram con-
12, 14, 17 ceptam, suauissimo obedientiæ suæ
2, 14, 17 sacrificio placaturum, nosque in grati-
3,a,1,2, am cum Deo restituturum esse. Atque
74. ita Christus innocentissimus ille Dei
c.13,14. agnus vinculis constrictus est, ut no-
20,21. centes nos, qui Satanæ, morti, &
damnationi eramus mancipati, in li-
bertatem vindicaret, Christus, qui ex-
tra

Mortis Christi fructus.

tra omnem omnino culpam erat, ac-
cusatus, condemnatusque fuit iudicis
terrestris sententia, ut nos, qui culpa
tenebamur maximè, damnationeque
eramus dignissimi, pro cœlesti tribu-
nali absolueret. Christus pretioso san-
guine suo pro nobis fuso, peccatorum
nostrorum maculas sororalesque eluit, atque
deleuit. Christus postremo, conque-
melij s, q ibus est immitissimè vexa-
tus, acerbissimaque atque ignomini-
osissima morte, qua est affectus, nos à
peccato, ignominia, morteque sempiter-
na, quæ nostris sceleribus eramus ma-
ximè commeriti, liberauit: adeoque pecc-
ata omnia nostra obliuione sepulta,
& procui à Dei conspectu per Chri-
stum amota sunt. Atque ita misericordia
omnium nostrarum, in quas vel origi-
ne per Adamum, vel nostra proprijs
nostris peccatis incidimus, Christi
perpeccatio medicina est atque remedi-
um, modò fiduciam, omnemque spem
in illo collocemus, amoreque illum
amplectamur.

*M. Morte ratione corporis, qua pena pec-
cato debita pars aliqua est, nos nihilominus
multatamur*

Psal. 51. b.
Heb. 9. d.
1. Ioan. 1.
Apoc. 1. b.
1. Pet. 2. d.
22. &c.
Rom. 4. b.
Col. 2. e.
Heb. 10. c.
Rom. 3. 22.

Fru^{ct}us mort. christi, Christi exemplū imitan^{di}
mul^{ta} amur.

c. 28.

15. c. 11

15. &c.

c. 13. x4

21. 23.

4. c. 13.

2. 2.

d. 21

a. 1. 2. &c.

A. Corporis mors, quæ sine Christo atrium inferorum fuerat, iam per Christum, omnibus illi fidentibus, ianua aditusque in cœlum est effecta: quemadmodum & Christus ipse, per mortem suam est regnum ingressus: ita ut mors, quæ anteà peccati pœna erat, iam per Christum in maximo sit lucro ponenda.

M. Ecquem alium nobis utilitatis fructum præbet Christi mors?

A. Christi supplicium & mors non solum ærumnarum nostrarum, ut ante dixi, salutare medicamentum, sed & exemplar etiam est nobis ad imitandum.

M. Idem istuc planius expone.

15. &c

2. 2.

d. 21. &c.

1. 2. &c

2. 2. 6

4. &c. &c

A. Debemus & nos ad exemplum Christi voluntati Dei cœlestis nostri patris obedire, iniuriasque omnes nobis ab alijs illatas patienter accipere: vitiosos carnis appetitus cruci suffigere, peccatisque omnibus quasi mortuos sepultosque esse, ita ut posthac nihil mali admittamus: idque exemplo Christi, qui propter peccatum in crucem

Nostrum in Christum officium.

cem sublatus, mortuus, & sepultus est. Et reuera depravatae affectiones, quae alioqui indomitae sunt, in ihs qui Christo per fidem adhaerent, ita virtute mortis eius quasi crucis suffiguntur, illarumque incendia ipsius sanguine ita restinguuntur, ut spiritui multo obsequientiores reddantur. Atque ita virtute mortis eius ad ea praestanda confirmatur, ad quae vitæ mortisque eius exemplis excitamur.

M. An non & de nostro etiam in Christum officio commonemur?

A. Commonemur profecto non in nostra nos esse potestatis, ut quæcumque velimus, nostro arbitratu faciamus, verum Christi, qui nos tam magno redemit, nos totos esse, illius voluntati patere, ad illius nos nutritum accommodare oportere: Christum, qui nos adhuc hostes amore tanto prior amplectis est, ut redamemus, maxime nos esse obligatos: paratissimos esse debere, Christo, qui ita se nobis totum dedit, omnia nostra, nosque adeo ipsos totos vicissim reddere: Christi causa non omnia solum mundana commoda

Rom. 6. a. 2.
b. 11. &c.
Gal. 2. 4. 20
5. d. 10.
Col. 2. c. 13.

Rom. 14. b. 7.
1 Cor. 5. d. 1.
& 2. 1.
1. Cor. 5. d.
1. Tim. 5. b.

Rom. 5. b. 8.
Mat. 10. d.
& 16. d. 2.
Luc. 9. c. 23
& c. & 14. f.

Christi descensus ad inferos.

commoda, huiusque vitæ voluptate negligere, sed & vitam adeò ipsam deferrere potius quam Christum amittimus, nostrumque erga ipsum officium pietatemque non præstemus. Beata est enim cœienda mors, quæ mortalis vitæ conditioni debita. Christi maximè gratia oppetita est, gratiâ dico Christi, qui sua spôte vitâ profudit, mortemq; pro nobis occubuit, quiq; vitæ author, mortuos nos, à morte reuocatos, & vult & potest immortalia donare.

M. Quare adiungis cum fuisse etiam sepul-

tum?

A. Corpus exanime sepultura est affectum, ut omnes eius mortem exploratam magis, penitusq; cognitam haberent: nam si rediuius subito extitisset, mors eius in questionem à multis dubitationemq; adducta, scrupulusq; hominibus aliquis fuisset iniectus.

M. Eius ad inferos descensus quam habet sententiam?

A. Quod Christus, ut corpore in terræ viscera, ita anima à corpore separata ad inferos descendit: pariterque mortis eius vis ad mortuos, inferosq; adeo

16.d. 15,
3.d. 35

1.d. 40. &
19.16. &c.
13.a. 4,

1.d. 24.
d. 24.
15. g. 54.
1.d. 14.15.

Christi resurrectio & eius fructus,

ad eò ipsos usque eò permanauit, ut, & animæ incredulorum tristissimæ, ipso-
rumque incredulitati maximè debitæ
condemnationis sensum perciperent,
ipsèque Satanæ inferorum princeps,
tyrannydis suæ, & tenebrarum poten-
tiam omnem afflictam, profligatam,
& ruina oppressam esse animaduerte-
ret: è contraria verò parte, mortui,
qui viui Christo confidebant, redemp-
tionis suæ opus iam perfectum esse
perspiceré, ei usque vitam & effectum
fötientes, dulcissimo perpetuòque so-
latio fruerentur.

Ioh. 5. c. 25.
& 11. c. 25.
Rom. 14. b. 8
Colos. 1. c. 13
19. 20

M. Reliqua nunc persequamur.

A. Tertia die resurrexit à mortuis.

M. Satisne ergò effectum non erat, quod
Christi morte, nobis culpa liberatis, venia
data sit?

A. Id sat non fuisse constabit, si vel
ipsius, vel nostram conditionem no-
discum reputemus. Nam si in vitam
non rediisset, nequaquam Dei Filius
fuisset habitus, neque nos morte eri-
pere potuisset. At à mortuis, ad vitam
sempiternam excitatus, & diuinitatis
sua vim ostendit, pari tèrq; peccati se,
&

Rom. 1. 4. &
4. b. 9: 10. & 5
2. & c.,
1 Cor. 15. 4. &
8. 34. & c.,
Eph. 1. d. 23. &
Phil. 2. b. 9. &

Resur. Christi fruct. Et resurgent. exemplum in
& mortis, atque ipsius etiam Diaboli
domitorem esse comprobauit.

*M. Quæ adipiscimur commoda ex eo, quod
Christus rediuius fuit?*

*A. Plurima maximaq; . Etenim illinc
desiderium nobis, facultasque, atque
ad iumenta, ad vitam cum virtute pie-
tateque degendam suppeditantur. Il-
linc nos Christus iustitia, quæ nobis
antea defuit, imbuit. Et Christus
mortuis ad vitam excitatus, vite nobis
author existit: illinc enim spes nobis
ostenditur, fore aliquando tempus, cum
& mortalia corpora nostra a morte
ad vitam reducentur, quod Christus
nos resurrectionis vitæq; suæ fecit par-
ticipes. Fieri enim omnino non posse
ut Christus caput nostrum rediuisca-
nos sui corporis membra morte in ni-
hilum recidere, funditusque interi-
patiatur.*

M. Perge.

*A. Sicuti sacrae literæ declarant Chri-
stum, propter iustitiam nostram, ex-
tatum fuisse, ita nos etiam docent,
Christi exemplo de mortiferis pecca-
torum operibus exurgentibus, iustiti-
polita*

posthac atque sanctitati viuamus: ad quod præstandum virtute potentiaq; glorioſæ resurrectionis ſuæ nos Christus corroborat.

M. Quid in fidei cōfessione deinde ſequitur?

A. Ascendit ad cœlum, ſedet ad dexteram Dei patris omnipotentis.

Marc. 16.
Luc. 24. 8
Act. 1. b. 9

M. Hoc quemadmodum ſit accipiendum expone?

A. Planiſſimè quod Christus corpore in cœlum ascendit, in quo anteà corpore non aderat: quodq; é terra, in qua prius corpore preſens fuerat, diſcessit.

Io. 12. b.
b. 10. c. 16
20. d. 17.

M. An non ergo nobis chm amplius in terris adest?

Io. 12. b.

A. Præmonuit ipſe Apostolos ſuos nō ſemper ſe cum illis præſentem futurū: quod de corporea eius præſentia eſt intelligendum. Diuina enim natura ſua, qua vniuersa compleſtum in cœlo ſemper aderat, tum eadem, & ſpiritus ſui virtute præſens ecclesiæ ſuæ in terris perpetuò adest, & ad futurus eſt, vſq; cō, dum mundana omnia ad extum perueniant.

Io. 17. a.
Mat. 28. c.
28. d. 20.
Io. 15. c.
b. 7.
Rom. 8. b.

M. Minime ergo deſerti ſumus ab auxilio,

lio,

Christus omnia moderatur.

lio, defensioneque Christi, tametsi corpore
presentem illum non habeamus?

A. Nequaquam. Christus enim pa-
tri ad dexteram ascidens, potestate, sa-
pientia, prouidentiaque sua mundum
regit, & moderatur, mouet, gubernat,
temperat vniuersa, sacrum etiam spiri-
tum suum, ut maximum charitatis in-
nos suæ pignus, de cœlo, ut est pollici-
tus, in animos nostros demittit: cuius
sui spiritus clarissimo lumine, mentes
nostras, tenebris cæcisq; nubibus cir-
cumfusas, illustrat: ab animis etiam
nostris ægritudinem repellit, consola-
tioneque nos lenit, atque sustentat, e-
adem præstiturus, quoad hic mundus
exitum habebit.

M. Nunc autem dico quid præcipue de
Christi ascensu, sessioneq; à dextra patris
consideres, quod quidem ad Christum ipsum
propriè pertineat.

A. Æquum fuerat, ut Christus, qui ab
altissimo decoris, & amplitudinis lo-
co, ad infimū serui gradum, dedecusq;
condemnationis, & ignominioq; mor-
tis sese demiserat, ad illustrissimum vi-
cissim honorem, celsissimamque dig-
nitatis

dignitatis sedem ascenderet, & in antiquum statum restitueretur: ut contemptio videlicet, illatāq; ipsa probta, gloria & maiestate, quasi paria paribus, compensarentur.

M. Nobis vero Christi in cœlum ascensus, seſſioq; a patris dextera quam afferit utilitatem?

A. Principiō, Christus, ut hominum gratia ē cœlo in terram tanquam ad exulandum venit, ita & in cœlum patrimonium suum, hominum vice ascendit, viam qua nobis sit ingredendum in cœlum muniens, cœlique portas nobis prius ob peccatum occlusas referans. Porrò presens coram Deo, nosq; illi commendans, & veniam nobis ab illo petens, causæ nostræ patrocinium suscipit, quo defensore, causam nūnquam amittere.

M. Verum qua ratione ascensus Christi in cœlum imitatores esse possumus?

A. Suspicere in posterum, mentisque & animi aciem in cœlum, vbi Christus patri dexter assidet, intendere debemus: cogitationes omnes & curas nostras in rebus diuinis, cœlestibus, semi-

E

piternis,

Ioan. 16. c.
Rom. 8. f. 3
Heb. 7. d. 15
9 b. 23.
2. Ioan. a. 2.
Ioan. 14. 1.
1 Cor. 15. f.
Col. 3. a. 1. 2

b. 11. &c.
7.
5, a. 8
4. c. 10. &c.

piternis, non in humanis, terrenis, atque fragilibus defigentes.

M. Ecquid præterea?

A. Commonemur etiam, ut Christo Domino cœli iam imperium tenenti, non mundano ritu, aut futilibus com. métis humanis honorem habeamus, sed diuino, planèque spirituali cultu, qui nobis, qui tribuimus, & illi, cui tribuitur, potissimum conueniat, cum piè sanctèque veneremur.

M. Nunc te volo quæ de supremo iudicio, mundiq³ exitu didiceris, mihi breuiter enarrare.

A. Christus cum illustrissimæ dignitatis splendore, magnificentiæq; præcellentissima amplitudine cœli nubibus adueniet, cinctus septusque copijs, & corona cœlestium stipatorum; & ad terribilis buccinæ signum clangorēmque formidolosum, mortales vniuersi, qui ab ortu mundi ad illud vsq; tēpus ex hac vita migrarunt, tum animis, tūm corporibus integri reuiuiscent, & pro Christi tribunali iudicandi adducentur, vnuſquisq; de factis suis rationem redditurus, quæ æquissimus atq; ac errimus

acerrimus iudex, ad summæ veritatis
regulam requiret.

M. At cùm natura mortem omnibus certè
proposuerit, quomodo in fidei confessione vic-
tuosum esse alios quos affirmas?

A. Diuus Paulus declarat eos, qui ea
tempore in vita cōmorbuntur, repé-
tina mutatione renouandos, & omni
corruptione corporibus abstera, re-
motaq; mortalitate imortales eos exor-
turos esse, & ista ipsis cōmutatio, mor-
tis est futura loco, quod mortalis vita
fiet occasus, vita fiet ortus immortalis.

M. Num igitur pios metu perterritos me-
moriā illius diēi perherescere debere, aut eā
ipsis pertimiscendam, & fugiendā, esse putas?

A. Nequaquam: quin etiam illius ex-
pectatio plorum animos ad spem op-
timam erigit, solatiōque maximo per-
mulcet. Is enim sententiā pronuncia-
bit, qui nostro loco sententia iudicis
est condemnatus, né nos in seuerum
Dei iudicium vocati conuincamur, sed
indannati iudicio liberemur.

M. Quando igitur de Deo Patre crea-
re, filioq; eius Iesu Christo liberatore
nūs sit dictum, duabus illis Christianæ

E 2 professionis

¹ Cor, 1
¹ Thess,

¹ Cor, 1

Rom, 8, 2
d, 23, g, 3
¹ Cor, b,
Phil. 3, d
Tit. 2, d,
² Pet, 3,

Tertia pars symboli, Fides in spiritum sanctum, professionis partibus ad exitum san-
ctis, tertia nunc, quid videlicet de spiritu sancto credas, est declaranda.

A. Eum tertiam esse sacrosanctæ trinitatis personam profiteor, à patre & filio ex omni aeternitate procedentem, utriusque parem, atque eiusdem omnino substantiæ, simulque cum utroque venerandum & implorandum.

M. Sanctus quare vocatur?

A. Non solum propter suam ipsius sanctimoniam, quæ est omnino maxima, verum etiam, quod electos à Deo, & Christi membra sanctitate imbuat: quamobrem sacra scriptura, ipsum sanctificationis spiritum nuncupat.

M. Quibus in rebus sanctificationem hanc sitam esse putas?

A. Principio, eius virtute diuinitus resuscitamus: hoc est enim quod Christus dixit, necessarium esse, ut ex aqua & spiritu de integro nascamur: Eius etiam nomine afflati, Dei patris filij adoptio, ne instituimus: ex quo fit, ut spiritus adoptionis meritissime nominetur: qui electionem etiam nostram quasi consignat in animis nostris, nobis confirmans

Spiritus sancti dona,
firmans atque persuadens, diuina be-
neficia vniuersa nostra per Christum
fieri.

M. Prosequere?

A. Spiritus sanctus cœlestia misteria
animis nostris interpretando expla-
nat: mentiumque nostrarum oculis,
ut illorum intelligentiam capere pos-
sint, lumina præfert: ad ipsius porrò
arbitrium peccatis venia vel tribui-
tur, vel negatur: eius virtute naturæ
vitiositas comprimitur, & edomatur,
peruersisque appetitus frænantur at-
que franguntur, animique ad studium
pietatis concitantur: ipsius arbitra-
varia beneficia diuinitus in pios con-
feruntur.

*M. Ecquid habes præterea quod de hac re
dicas?*

A. Inter vitæ huius multiplicia diuer-
saque malorum sollicitudinum, & cala-
mitatum genera, piorum dolores, &
mœrores (quorum in hoc mundo cō-
ditio plerunque miserrima, luctusque
vix alioquii consolabilis esse solet) spi-
ritus sanctus occulte consolando, fidu-
ciamque afferendo minuit, leuat, atq;

Ioan, 7
16. & 16
20 f. 22
1 Cor. 2
d. 13 x. 15
Eph. 1. d
Rom, 8. 3

Act. 2. a.
&c,
1 Cor. 1. 1
&c,

Io. 14. b
26. & 15
& 16. a.

Spiritus sancti dona.

moisit, & ex eo paracletus, hoc est consolator, verè proprieq; nominatur. Postremò, spiritus sancti potentia, mortalia nostra corpora, à mortuis excita-
ta, ad vitam reuocabuntur. Summa autem, quantacunque nobis bona Deus per Christum largitur, ea vniuersa spiritus sancti efficientia cognoscimus, percipimus, comprehēdimus. Tantorum igitur datori beneficiorum meritissem confidimus, & spem in eo responimus, ipsumque veneramur, atque opem ab ilio petimus.

M. Reliqua est pars quarta de sancta ecclesia catholica, de qua sententiam tuam iam intelligere cupio.

A. Summatim dici potest, ecclesiā esse corpus Christi.

M. Verum magis hoc perspicue pluribusq; verbis dicto.

A. Ecclesia est corpus reipub. Christianæ, hoc est, vniuersa multitudo consociatioq; piorum omnium, quos Deus per Christū ad vitam sempiternam ex omni æternitate designauit.

M. Quam ob causam hunc articulum symbolo additum esse putas?

A. Quo

Symboli pars 4. Ecclesia sancta.

A. Quoniam quidem non solum ne-
quicquam Christus mortem oppeti-
isset, si non existeret ecclesia, sed etiam
quæ haec tenus dicta sunt vniuersa, sus-
peruacanea forent, & ad nihilum re-
casura.

M. Quamobrem?

A. Principiò ad hunc usque locum sa- Mat. 16, c. 1
lutis causas considerauimus, nomina- Act. 10. 1, 21
tim vero, quod Deus nos, propter 1 Cor. 12. b. 1
Christi meritum, diligat, & beneuolē- 11. &c.
tia complectatur: preterea, quod hu- Eph. 1. 2. 3. 4
ius gratia, in quam cum Deo reconciliati &c. d. 11. &c.
sumus efficacitate spiritus sancti, 3. b. 9. 10. d. 2
participes reddimur. Verum ista hunc 5. d. 25
unicum habent exitum, ut instituatur 1 Tim. 3, d.
ecclesia, hoc est, concilium fidelium, in
quos diuina haec munera conferantur.

M. Quare hanc ecclesiam vocas sanctam?

A. Ut hac nota ab impia incredulorum
turba internoscatur. Quocunque enim
delegit Deus, eosdem pietate, morum-
que integritate imbuit.

M. Ista, quam ecclesiae assignas, sanctas- Rom. 8. c. 1
estne iam in omni genere perfecte abso- 1 Cor. 14. f.
luta?

A. Nondum. Quamdiu enim mortali- Ephe. 1. 2.
hic

hic conditione viuitur, ea est humanæ
naturæ infirmitas, vt parum validis vi-
ribus simus, ad omnem visquequaque
culpam effugiendam. Proinde ecclesiæ
sanctimonia non est adhuc plenè cu-
mulatæque perfecta, veruntamen pro-
bè instituta. Sed quando cum Christo,
à quo nitorem & splendorem omnem
obtinet, penitus copulata fuerit, iam
tandem innocentia, & sanctitudine,
omnibus suis numeris planè expleta,
vt vestitu quodam candidissimo, niti-
dissimòque exornabitur.

M. Ecclesiam cur appellas catholicam?

A. Idem valet atque si vniuersalem vo-
carem. Hæc namquæ multitudo & cō-
uentus piorum non habet definitam
aliquam regionem aut tempus, cuius
terminis septus teneatur; verum pio-
rum, qui a mundi fabricatione omni-
bus locis atque temporibus vixerunt,
vivuntue, aut vixiri sunt, numerum
integrum comprehendit: vt vnum sit
ecclesiæ corpus, sicut unus est Christus
corporis illius vnicum caput.

*M. Nunc te explicare volo quamobrem
sancta ecclesia catholica continuo subiungas
nos*

Sanctorum communio.

nos credere sanctorum communionem?

A. Quum ybiq; terrarum & gentium, omnibusq; temporibus & saeculis habeat Deus, qui propter ipsum sancteque collant vniuersi illi, quamuis interuallis locorum & temporum longe disiuncti vnius tamen eiusdemque corporis, cuius est Christus caput, partes sunt, summa inter se coiunctione deuinctae. Tanta est sanctis hominibus & cum Deo, & inter se communio. Namque spiritus, fidei, factorum mysteriorum, precationum, condonationis criminum, beatitudinumque sempiternarum atque adeo vniuersorum diuinorum donorum, quibus ecclesia per Christum fruatur, communicatione sunt inter se quam maximem coiuncti. Charitate praeterea amicitiaque non simulata, sed concordia, se se mutuo complectuntur. Quoniam vero ista piorum communitas in sensu intelligentiamque humanam, pers. & inde atque aliæ coniunctiones, consolatiq; hominum, non cadit, iure hic inter ea, quæ creduntur, locum habet.

M. Hac, quam commemorat, ecclesia, conspicuane est, an non conspicua?

A. In

1. Cor. 12.
&c. c. 20.

26 &.

Eph. 1, c. 1

Coloss. 1, c.

2, d. 19.

Eph. 4, a, 3.

e, 15. 16

Coloss. 2, c.

Mat. 22, d.

Ioan. 13, c.

Rom. 12, b.

1. Cor. 10.

& 3, b. 5.

2, Cor. 11.

Gal. 6, 2.

Phil. 2, 2.

Ecclesia inuisibilis, & visibilis, eiusq; signa.
c. 26. 30 A. In hac fidei confessione præcipue
2. 5. &c. tractatur de cœtu illorum, quos Deus
2. b. 12. occulto arbitrio sibi per Christum de-
legit: quæ ecclesia neque in conspe-
ctum cadit, neque eius ostendi indicia
le nuper possunt. Est tamen aspectabilis,
quæque cerni possit ecclesia Dei,
cuius nobis notiones atque insignia
palam profert & proponit.

M. Quanam ea sunt?

A. Vbicunque gentium euangelium
Christi seruatoris purè declaratur,
Deo, Christi nomine preces verè adhi-
bentur, sacra mysteria rectè celebran-
tur, disciplinâque ecclesiastica ritè ex-
ercetur, ille Christianorum hominum
cœtus ibi congregatus, est aspectabilis
Christi ecclesia.

M. Suntne igitur uniuersi, qui in hanc
aspectabilem ecclesiam conueniunt, numero
destinorum ad vitam senopiternam accen-
sendi?

A. Hypocritæ nonnulli, specie qua-
dam assimulatæ sanctitatis in hunc se-
fè conuentu insinuant, qui tamen lon-
gissimè absunt à veris ecclesiæ mem-
bris. Quanquam, quoniam vbiunque
verbum

Hypocritæ, Remissio peccatorum.

verbum Dei verè explicatur, & sacra
mysteria sanctè celebrantur, ibi semper
sunt aliqui salutis per Christum deliti-
nati, vniuersam illam frequentiam ec-
clesiam Dei esse interpretamur, quum Mat. 18, d. 19
& Christus ipse duobus tribulue, qui
ipsius nomine conuenerint, præsen-
tem sese ad futurum spondeat.

*M. Quare ecclesia remissionem peccatorum
subiicit.*

A. Principio, quod claves quibus cœ-
luni tūm clauditur, tūm aperitur, hoc
est ius illius obligandi & soluēdi, reter-
yandi & cōdonandi crimina, quod est
in administratione diuini verbi positū,
Christi munere donata & cōmissa ec-
clesiæ potestati, in ipsa propriè reside-
at. Deinde, quod nullus condonationē
criminum impetrare possit, nisi qui ec-
clesiæ, quæ est corpus Christi, pars verè
fuerit: quiq; cōmunem ecclesiasticæ
societatis coniunctionem, diligenter,
pié, in uiolateque continenter etiam,
& ad extremum scruat, & defendit.

*M. Ab ecclesia igitur alienis non superest
spes vlla salutis?*

A. Extra ecclesiæ limen omnia sunt
damna-

Mat. 16, c. 18,
& 18, c. 17. 18
Ioan. 20, f. 22
1 Tim. 3, d. 15.
Mat. 24, b. 13
Ioan. 15, a. 4
&c
Col. 2, 2, d. 18

Ioan. 3, a. 4.
Col. 2, d. 18.
2 Tim. 3, d.

Non est salus extra ecclesiam.

damnationi, morti, atque exitio obnoxia. Membra enim distracta diuulsaque à capite atque corpore, omni lpevitæ orbata sunt.

M. Vocabulum remissionis quam significati-
tionem habet?

A. Quòd videlicet à Deo impetrant fi-
deles, ut peccata sibi ignoscat : Deus
enim Christi gratiā, qui pro peccatis
satisfecit, omnibus ipsi tidentibus gra-
tuitam dat criminum veniam, & ex
damnatione atque iudicio ereptis cō-
meritam peccatum remittit.

M. Ad promerendam ergò de Deo pecca-
torum impunitatem, nōnne benefactis nostris
ipsi satisfieri posse putas?

A. Vnus omnino Christus cruciatus
& morte sua, quibus est affectus, sup-
plicium nostris maleficijs constitutum
luit atque persoluit, simulque Deo
nostro nomine satisfecit. Solus igitur
Christus aditum nobis ad diuinam
clementiam patefacit. Penes nos, sumi-
mo hoc munere sola ipsius bonitate
beneficentiāque gratis donatos, nihil
est omnino, quod ipsi inuicem merce-
dis remunerationisue loco vel defera-
mus,

Pœnitentia, eius partes.

mus, vel referamus.

*M. Nihilne ergo prorsus supereft à nobis
præstandum, vt criminum condonationem
consequamur.*

*A. Deus nocentibus se crima con-
donaturum pollicetur, modò pœni-
tendo errorem corrigan, atque depo-
nent. mentesque à vitæ nequitia re-
uocent ad ipsius obsequium. Quam-
obreim pœnitentia correctioque vitæ
nobis est necessaria, vt peccatorum
impunitatem exóremus.*

1er. 18. b. 8.

Ezech. 18. 6.

30. 31. 32. 2.

c. 14.

Mat. 4. c. 17.

Luc. 5. f. 32.

M. Pœnitentia quas partes complectitur?

psal. 2. a. 3. 3.

& 51. a. 3. 5.

Pro. 28. c.

l. n. c. 15. d. 1.

1 Ioan. x. d.

psal. 6. b. 6.

31. b. 9. 10.

a. 3. 4. & c. b.

c. 16. 18. & c.

c. 27.

1 Cor. 11. g.

2 Cor. 7. c.

11.

Mat. 27. a.

2. Cor. 2. b.

Luc. 7. f. 48.

& c. & 15. 6.

Hic dolor à quibusdam contritio no-

minatur.

20. 12. & 1.

14. & 23. d.

& 24. c. 47.

A& 2. f. 47.

3. d. 19. & 1.

30. 31.

Tim. 1. 6.

<p

stum seruatoři impetrandæ, bonam certamque spem ostendit. Atque istuc est, quod peccatorum remissionem nos credere testificamur.

M. An in tantam formidinem, atque in has angustias adductus homo, se ipse eripere valet?

A. Nequaquam. Solus namque Deus
& 51. b, 7. 8
1. 12, & 80,
1. 8,
1. 1. a, 3. 4.
est 1. 2. d, 16
1. 2. d. 25
22. d, 30
1. 1. c, 25
6. 15, totum,
18. c, 14
3. 19

Nequaquam. Solus namque Deus hominem ab omni spe derelictum corroborat, prostratum & iacentem excitat, & in spem salutis restituit, cuius solius virtute peccator ad eam quam memoraui, fiduciam, sensumque, atque cogitationem reuocatur.

M. Reliqua symboli iam recenze?

A. Credo resurrectionem carnis, & vitam æternam.

M. De ipsis per pauca scisitabor, quod quædam de illis, quum de supremo iudicio ageres, supra dixeris. Quorsum demum hac, aut quamobrem creduntur?

A. Quamuis humanas animas indissolubiles & æternas esse persuasum sit, mentes tamen nobis omnino concideret, si existimaremus corpora nostra morte in nihilum interitura: ex alterius enim nostri partis desiderio labentes,

rant̄, perfecto gaudio, atq̄ue immor-
talitate, nullo vñquam tempore plenē
potirem̄ur. Proinde nobis certo per-
suadem̄us, nō animas tantū nostras
quūm hanc vitam deserimus, à corpo-
rum consociatōne solutas, sinceras
atque incorruptas sursum continuo in
cœlum ad Christum ferri: sed & cor-
pora etiam nostra omni liberata cor-
ruptionē, & in fœliciōrem vitæ condi-
tionem reuocata, cum animis iterum
suis socianda, & instar corporis Christi
splendida futura: atque ita ad perfectā
beatitudinis absolutionē integri per-
uenimus, immortali vita, sempiternāq;
fœlicitate in perpetuum perfruentes.

Lue, 16.
23. f. 43.

Rom, 8.
1 Cor. 1.
& c. g. 5.
Phil. 3. d.
2, Cor. 5.
1 Thess. 4.

*M. Mortem ergo corporis p̄ijs pertimescen-
dam non esse putas?*

A. Certē præceptor. Est enim nobis
persuasissimum, non esse mortem rerū
deletricem, quæ omnia omnino per-
dit ac perimit: verum ducem nobis in
cœlum esse, quæ cursum nostrum ad
placidā, quietam, fœlicem, perpetu-
amq̄ue vitam dirigit.

*M. Cūm verō symboli, hoc est summa fis-
ci christiana declarationem ians absolueris,*

narrā

*Id est fructus tantum, Nemo legi statim
narrat mihi quem fructum ex ista fide percipi-
mus?*

c. 21. 22.
16.

A. *Ex ea iustitiam in conspectu Dei
consequimur, qua vitæ sempiternæ he-
reditatem adimus.*

c. 14. 15.
& 10. a. 5
. 26, & 3,

*Nonne igitur sanctitas, quam dinino
numini tribuimus, vitæq; inter homines ho-
nestas & innocentia nos Deo integros exhi-
bet?*

A. *Isthuc anteá sub legis explicatione,
alijs q; item locis breuiter attigi. Sumi-
ma autem, si ex legum diuinarum præ-
scripto vitam quis sancte agere omni-
nò posset, iure ille bonorum operum
ratione iustus haberetur: sed quia ab
illa absolutione, nostra omnium vita
longissimè aberrat, scelerumque no-
strorum conscientia conuicti, animis
succumbimus, aliam sequi rationem,
viam indagare aliam debemus, qua in
gratiam cum Deo reducamur, quam
nostris in ipsum promeritis.*

c. 11. 12.

d. 24. &c.
& c. c. 16

2. 45
2. 9,
15.

M. Quanam ea est?

A. *Vnum perfugium reliquum est,
divina per Christum clementia, qua
nullum omninò ad nostra opera, me-
ritæ respectum habens gratuita nos
propter*

De clementia nostra fulfita accepta referenda,
propter Christum charitate amplecti-
tur, non criminum modò nostrorum
veniam, sed & iustitiam Christi per fidē
in ipsum, ita nobis tribuens, ut per eā
haud aliter ac si nostra esset, gratiosi a-
pud ipsum simus. Dei igitur in Christo
miserecordiæ vniuersam nostram iusti-
tiam acceptam referri oportet.

*M. Quomodo rem sic se habere cognosci-
mus?*

A. Ex euangelio, in quo diuina pro-
missa nobis Christi nomine facta con-
tinentur, quibus cum fidem tribui-
mus, hoc est plane penitusque persua-
sum habemus de diuina erga nos bo-
nitate, quemadmodum antea in toto
symbolo est explicatum, istius quam
memorapi iustitiae quasi possessionem
occupamus

*M. Non igitur affirmas fidem præcipuam
esse huius iustitiae causam, ita ut propter illius
merita Dei iudicio iusti censemur?*

A. Nihil minus: nam illud esset fidem
in Christi locum supponere. Verum
hæc iustitia primū a diuina clemen-
tia, ut à fonte fluit, vnde riu. ad nos per
Christum deducitur, per euangelium.

F

verò

Rom. 4,ib.
c,1,16,d,2
Gal,2,b,10
20,&3,b.
Heb,10,g,
&c,

Eph. 1,2,4,
&c,& 2,2,
Tit,3 b,4,
Mar,2,d,
Ioān,1, b,1
Rom, 3, d,
& 4,c,16,d
&c.
1 Cor. 1, d,
Heb,9,d,1

Christus iustitia, Fides instrumentum.
verò defertur, nos autem eam fide tā-
quani manu, apprehendimus. Itaque
fides non origo, sed instrumentum est
iustitiae, quia videlicet Christum, qui
est iustitia nostra complectitur, vincu-
lis nos ita arctis cum Christo constrin-
gens, ut is omnia sua bona nobiscum
per ipsam cōmunicet.

*M. Verū an cū hec fides adest, illi deesse
bona opera possunt?*

A. Minimè. Nam fide Christum com-
plectimur, qui nos nō solūm à delictis
morteque liberos reddit, & cum Deo
reconciliat, verū etiam diuino sp̄itu-
tus sancti numine, ac potestate de in-
tegrò nos generat, reuocat ad inte-
gritatis pietatisque desiderium atque
curam, quam nos vitæ nouitatem no-
minamus.

M. Iustitiam igitur, fidemq; & bona
opera, naturalem quandam inter se coniunc-
tionem habere affirmas, ob eamq; causam
non magis esse disiungenda; quam Christus,
eorum in nobis effector, à se ipse est seperan-
dus.

*V*erissimum est.

M. Ista ergo fides explicatio humanos a-
nimos

Fides non est sine bonis operibus.
nimis ab operibus officijs q̄ pietatis numini
auocat.

A. Nequaquam, bona enim opera fi-
dei, vt stirpi suæ inhærent. Fides igitur
mentes nostras in studio vitæ cum vir-
tute colendæ adeò non reddit hebe-
tes, vt illorū potius aciē ad id quād
maximè exacuat: plāneq; in numero
verè fidelium nō est habendus, nisi qui
quantum viribus enī potest, & vitijs
omnibus repugnat, & ad omnes virtu-
tes aspirat: ita se perpetuo gerens, vt
qui vitæ suæ rationem a se esse repe-
tendam intelligat.

psal.7. a.
Mat.7.c.
& 12.d.7.
Rom.6.x.
4. &c.
Gal.4.5.a.
Eph 3.17
Col.1.2.
Tim.3.8

M. Aperte igitur dico, quare ratione actio-
nes nostra Deo placeant. & quomodo ille
eas remuneret?

A. In officijs pietatis duæ res sunt
maximè necessariæ, Prior, vt ea aga-
mus, quæ iure diuino præcipiuntur: Deut.4:
d.34.12.
Mar.7.5b
9. & 10.c
Luc.14.1
26. & 15
Rom.6.6
& 14.d.
Heb.11.1
altera, vt in illis obeundis eum animū
fidemque præstemus, quam a nobis
Deus inquirit. Neque enim illa sive o-
pera, sive consilia Deo grata esse que-
unt, nisi fide commendentur.

M. Si ergo & eadem ille bona opera, ea
que etiam mente ac fide, quam Deus nobis

Doctrina deinde non auocat a bonis operibus.
præficiunt, faciamus: quare operum piorum
merito in instorum numero habendi non sus-
tinetur.

c. 11. 12.

c. 20. &c.

d. 11. 9.

c. 4. 15

5. b. 4. 5. 6.

.b. 5.

c. 2. 3

c. 16.

A. Iustitiam, quam Deus approbat,
planè cumulateue perfectam, & iuri di-
uino usquequaque congruentem esse
oportet: at nostra opera etiam abso-
lutissima longè multumque à legis di-
uina præscriptione discrepant, pluri-
misque de causis tūm accusanda sunt,
tūm condemnanda. Proinde iusti cen-
seri diuino iudicio factorum nostrorum
ratione nequaquam possumus.

M. Verum ista declaratio humanas inte-
rims mentes à sanctitatis studiis auertere,
aut si non remissiores negligentioresq; in obe-
undis virtutis muneribus, at minus sal-
tem ad exemplares atque imitigras facere vi-
detur.

A. Nullo modo. Edocuerūt enim nos
sacræ literæ, quod quemadmodum vi-
tiosæ nostræ actiones Deum ignomi-
nia afficiunt, ita bona opera nostra il-
lius honori inferuiunt: nullus igitur
inferorum damnationisq; terror, nulla
cœli gaudiorumque omnium expecta-
tio, nos vel à vitijs aecò auocate, vel ad
recte

Bonorum operum fructus.

recte faciendum alicere deberet, a quoque
atque formidò contumeliam aliquam
maiestati diuinæ impōnendi studium-
que amplificandæ illius gloriæ, quæ
supra omnia semper magnificere o-
portet, nam sicuti peccatū pestis est ob-
cam rem maxime horribilis, quod
Deo & eius sacrosancto verbo fit de-
decori: ita virtutis summa laus decus-
que in eo consistit, quod Deo per illam
honos habeatur. Præterea opera bona
proximis nostris tūm re ipsa, tūm eti-
am exemplo prosunt: diuinique erga
nos amoris, nostræq; pariter in Deum
gratitudinis, dum eius præceptis pare-
mus clara iustitia ostendunt: fidei ite,
& viua salutis etiam nostræ signa pate-
faciunt. Non ergo inanis nulliq; pror-
sus usui esse bona opera censemus,
propterea quod iustitiam ex illis non
adipiscamur.

M. verum cūm opera nostra vel optima,
ut ipse afferis, imperfecta sint, quomodo
Deo, eniūs iustitia est perfec̄tio ipsa, accepta
esse possunt?

A. Fides est, quæ Deum operibus no-
stris facit benevolum, dum persuasum

Rom. 2.6.
1.Tim.6.
Tit.2.2,5.
1 Pca.2.2.
Mat.5.b.
1 Pet. 2.6.
Mat. 12.4.
Ioan.14.1.
2.1.23.8.1.
Phil. 2.b.
2 Pct.1.c.
&c.

Rom.9.f.3.
Gal.5.a.6.
Heb.11.2.
&c. totus

habet, eū iegibus nos & iudicali iure
persecuturū non esse, nec factorum
nostrorū rationē stricte à nobis repe-
titurū, neq; acerīma iustitiaz suz nor-
ma ea exanimatū esse verū cunctis
eorū defectibus cōdonatis, christi gra-
tia vt plenē perfecta, esse accepturum.

M. Quando igitur Deus per fidem ium ut
iusti habeamur, nobis largitur ium opera
etiam nostra per eam sine offensione accipit:
narrat mihi, ingenuamne naturae virtutem,
an gratitum Dei munus esse fidem existi-
mas?

A. Donum Dei, idque eximium certe
arque præcellens, fides est. Nam Deus
nos verbo suo instituens, & sententibus
nostris sancti spiritus sui lumen claris-
simum præferens, aptos nos efficit ad
ea discenda credendaq; quæ alioquin
obscuræ intelligentiæ noltræ vis nullo
modo capere posset. Quod percipiens
tes Apostoli, à Domino precantur, ut
fidem ipsis adaugeat.

44. In tempore isto in precationis mentionem incidisti. Postquam enim legis diuina, symbolique, hoc est, professionis fidei christiana declaratio est a te iacta perfecta; superest

perest, ut proximo loco de oratione, gratiarū, q̄ actione dicatur. In expositione verò orationis, qua est seruanda distributio?

A. Hæc, nisi aliter tibi visum fuerit, magister, ut primum, à quo, deinde, qua fidentia: tertio, quo mentis affectu, postremò, quid sit precandum declaretur.

M. Principiō igitur narrā mihi quem putas precibus appellandum esse?

A. Vnum Dēum, prætereà neminem.

M. Quamobrem?

A. Quoniam Deus vitam, præsidium, salutem nostram, bonaque vniuersa solus in potestate ditioneque sua tenet, par est, ut omnia, quæ nobis opus erūt, ab illo postulemus & expectemus, & ut in cunctis periculis in eius tutela perfugium habeamus.

M. Quare diuos, siue pios homines, qui ex hac vita migrarunt, aut etiam angelos non precabimur?

A. Quia Deus nostram sui solius implorationem, ut cultum, qui ad ipsius maiestatem propriè & priuatim spectat, requirit, quam non licet alteri cuiquam attribuere.

Psal. 17.b.
& 18. & 46.
& 104. &
totis.

Psal. 50.c,
89.b. 26,
Ioa. 16.c.
Esa. 46.b.

Qua iudicia preceandum.

M. Ecquid præterea?

b. b. 8. c.
5. 17. &
3.
1. b. 6.

A. Si in preceatione alium aliquem, præter solum Deum appellaremus, si ne authoritate verbi diuini, & quod consequens est, sine fide, quæ verbo Dei nititur, id facere inus: quod facere non esset Dei numini pietatem tribuere, sed in eius grauem ostensionem incurere.

*M. Perge nunc exponere, qua fidentia mortales miselli, qui multis modis sumus indig-
nissimi, Deum immortali gloria præcellentem
compellare audeamus.*

9. b. 8. 9
10. c. 18,
11. 14. b. 13. &
12. 3. 24
13. 2. d. 18.
14. 1. b. 5.
15. 1. d. 14. 16
16. d. 19. 22.

A. Precaturi, non in Dei conspectum insolenter nos damus, quasi prouieriti ut exaudiāmur: verum nostram indig-
nitatem agnolentes, Christum media-
toris nomine aditum habemus, quo deprecatore, diuinæ maiestatis bene-
volentiam nobis non esse defuturam
confidimus.

*M. Quia ratione in hanc, quam dicit spem,
adduceris?*

2. c. 21. 22.
3. d. 12.

14. b. 13. &
15. 2. 24.
16. 0. d. 19.

A. Promissis diuinis, nobis in sacris
literis per Christum factis, fidem ha-
beo nihil dubitans, quæcunque certa
fide à Deo patre Christi nomine pre-
camur

Quo mensis ardore precandum
camur, quin eo, quautum quidem no- Iacob. 1.7
& 4.2.3.
bis conducedent, exoratum sumus.

*M. Iam quo mentis sensu Deus imploran-
dus sit, declara?*

*A. Si miseriарum scelerumque no- Psal. & 38
& 50.c..
1.24. totu
strorum, quae nos opprimunt, recorda-
tio acerbissimos, ita uti par est, animo.
rum dolores nobis commoueat, fieri
aliter non potest, quin omnibus exop-
temus votis, ut ex illa conscientiae soli-
tudine, quae nos ita vexat, eripiamur:
atque ita omni obsecratione, obresta-
tione, summovemus mentis ardore diui-
nam misericordiam & auxilium effla-
gitabimus.*

*M. In precatione igitur verba salutis ex ore
fundere sat:is non erit?*

*A. Pollicetur Domiuus se prop̄ ad-
futurum auxiliumq; laturum ijs solū
qui v̄erē ipsum, hoc est, memori men-
te implorant: corum enim vota sibi
pergrata esse; quamobrem necessarium
est eam orationem, qua in precatione
utimur, nobis esse cognitam, ut lingua
atque mens uno consensu iungantur.*

*M. Fasne est quacunque, quorum desiderio
aliquo tenemur a Deo precari?*

A. Deus

Psal. 34,6.1
145, c. 18.
1 Cor. 14.
c. 11.14.1

15. 12. &c. A. Deus prohibeat, ut christiani homines, Christi nomine, quicquam à Deo postulent, quod sit contra Dei & Christi voluntatem, atque ita & indignum sit quod largiatur Deus, & nobis etiam accipere pernitosum. Quam ob causâ ne affectione animi impulsi inconsideratè in precatione aberremus, certa nobis formula regulâque est ab ipso Christo expressa, ad quam preces nostras perpetuò debemus accommodare.

M. Quænam est.

A. Eadem nimis ipso, quam diuinus ille præceptor auditoribus suis, nobisque, per eos, vniuersis præscriptis: in qua cuncta quæ à Deo postulari licet, quæq; nobis impetrare expedit, breuiter comprehensis, per paucis sententijs complexus est: quæ precatio, de conditoris nomine, dominica nuncupatur. Si igitur cœlestem magistrum divina voce præmonentem audiemus, haud unquam à precationis rectæ præscripto deerrabimus.

M. Dominicam igitur precationem pronuncia?

9. &c. A. Precatur, inquit Dominus, ita loqui-

12. &c.

loquimini. Pater noster, qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum. Veniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, sic etiam in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodiè. Et remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in temptationem, sed libera nos a malo. **Quia tuum est regnum, & potentia, & gloria, in sœcula** Amen.

M. An existimas nos ista ad verbum expressa semper debere recitare, ita ut uno verbo aberrare non liceat?

A. Licitum est sine villa dubitatione verbis aliis Deo preces adhibere, si modò à precationis huius sensu non declinemus, eaque fiducia atq; mente, quam anté dixi, Deum imploremus.

M. Quot sunt dominicae precationis partes?

A. Postulata quidem sex, aut ut quidam partiuntur, septem complectitur, ex duabus tamen vniuersé partibus constat: ex quibus una priores tres postulationes continens, ad diuinam gloriam directe spectat: altera ad nos strata

Partes dominicae precationis

Dominicæ precat. partes, Deus præfens. Pater, stram peculiariter utilitatem attinet, & tres aut quatuor posteriores petitio-nes comprehendit.

M. Chr Deum ita nomen tuum compellas, dicens Pater noster?

*A. Quoniam non ut absenti, surdouc-
erba facio, sed Deum Patrem, ut præ-
sentem inuoco, pro certo habens, pre-
ces illum meas audire: ne quicquam
enim alioquin opem ab eo peterem.*

*M. verba sigillatim præulo accuratius ex-
cuiamus: Deum quare nunc pas patris no-
mine?*

*A. Quia rectè precandi fundamen-
tum, ut superius diximus, in exorandi
spe firma positum est, voluit Deus sua-
uissimo nos patris vocabulo ipsum
appellare, ut fideliter ad se, sive que au-
xilij summa cum expectatione, haud
aliter ac suum filij parenti assolent,
accederemus, immo ut spe tam multo
meliore, quam illi liberi de naturali
patre habere possunt, ipsum ad eam us:
quam longe Deus cœlestis ille pater
potestate, bonitate, propensâq[ue] ad
iuandum voluntate, terrestribus pa-
rentibus vniuersis excellit.*

M. Num

Deus Pater noster.

M. *N*unquid nos aliud *commone* facit pa-
ternum hoc nomen?

A. *Vt* in precando debitam à liberis
patri cœlesti pietatem, honorem, obli-
quum præstemus, eoque animo, qui
filijs Dei conuenit, affecti simus.

M. *Quare* Deum *proxim* cuè nostrum patrē
potius quā tuum propriè nominas?

A. *Pio* cuiq; licitum esse fateor, Deum *Psal. 22.2, 1.*
appellare suum, is tamen amoris inter *Rom. 1.2.8,*
1. Cor. 1.2.
christianos ardor esse deberet, *vt vnuſ-* *Rom. 12.6, 4*
quisque, quod ad omnium commune *c. 10. d. 16,*
cōmodum attinet, spectaret: quam ob *1 Cor. 1.5, & 1.2*
causam, in vniuersa ista postulatione *1.3. b. 5, & 1.2*
nihil à reliquis seperatim, verū publico
cunctorū nomine omnia efflagitatur.

M. Ecquid amplius:

A. *Divites & optimates commone-* *Mal. 2.3. b. 10*
fiunt, ne pauperes humiliorēsque con- *10a. 8, c. 41*
temnānt, sed vt eos tanquam germanos *Eph. 4.2. 3. 6*
nos fratres benevolentia complectan- *Iac. 2.2, 1.3. 5*
tur, quibus Deus filiorum honorem *Deu. 10. c. 17*
tribuere non dedignatur, rursum verò *Psal. 10. c. 17*
tenuissimi quiq; miselliique homines, *& 68. a. 5. 6.*
qui in hac vita maximē neglecti esse *146. b. 6, 7, 8*
bolent, hac interea spe mentes suas pos-
lunt recreare, quod patrem in cœlo
summa

Deus pater noster in cœlo est.
summa præditum potestate, sibi quæ
benevolentissimum habeant.

M. Quare Denim ait in cœlo esse?

*A. Propterea quod credam Deum in
sempiternæ, & fœlicissimæ beatitudi-
nis excelsissimo gradu, cœlique quasi
arce altissima imperium gerentem, re-
rum simul omnium præpotentem esse;
& supera, infera, media, vniuersa, ut in
præfentia, conspectuq; posita, intel-
ligere atque gubernare.*

M. Ecquid præterea?

*A. Monemur ne quicquam Deo non
dignum postulemus, sed ut cœlestem
patrem alloquentes, metes à terra re-
busque terrenis exuscitemus, atque a-
uocemus: superaque & cœlestia medi-
tantes, fœlicissimam illam parentis no-
stri beatitudinem, cœlumq; ut pater-
nami per Christum hæreditatem, sum-
ma semper cupiditate expetamus.*

*M. Aperto igitur nobis nunc tam fœlieiter
vestibulo hoc primo, ingressioneq; ad precan-
dum, perge ad primam petitionem.*

*A. Principio petimus, ut Dei nomen
sanctificetur.*

M. Hoc quam habet sententiam?

A. Postu-

Dei Gloria, 2, petitio, Dei regnum.

A. Postulamus primum, ut diuinum Iosua. 24.
nomen mortalibus quam maximè co- d. 23.
gnitum manifestumq; reddatur, eis- Psal. 89. a.
que honor atque decus vibique terra- psal. 96. a.
rum & gentium, ita ut conuenit, illu- & c. & 97.
stretur: utque fictorum futilemque & 113. 115.
deorum nominibus prorsus obliterated 135. & 14.
& abolitis, solius Dei cœlestis patris Ios. 3. c. 2.
diuinum nomen atq; maiestas in ho- Rom. 1, c.
nore habeatur, atque ab omnibus om- 11. c. 36. & 2.
nium ætatum hominibus, vbiunque d. 27.
locorum atque gentium, puris inte- 1. Cor. 10.
grisque mentibus imploretur. Eph. 3, d. 20.
1 Tim. 1, d.

M. Quid adhuc supereft?

A. Optamus ne in sacrosanctum Dei Psal. 52, a. 5.
nomen, ob aliqua delicta nostra, male Eze. 36, d.
dicta conferantur, illique quasi infa- Rom. 2, d. 2.
mia quædam inferatur: sed ut potius Mat. 5, c. 16.
per nostram in Deum religionem be- 2. Thess. 1, c.
neficentiamque erga homines, diuinum 12
nomen omni laude cumuletur.

M. Perge porro.

A. Proximo loco postulamus, ut Dei Mat. 9, d. 30.
regnum adueniat, hoc est, ne diuinam 23. & 28. d.
sui verbi atque euangeli Christi veri- Lue. 4, c. 7.
tatem, per quam in innocentium pio- Ioan. 17, c.
rumque hominum cordibus Deus 2. Cor. 3, d.
regnat, 16. & 4, a.
Eph. 6, c. 1.
2. Thess. 3, a.

Regnum Dei.

regnat, obscura caligine tectam latere patiatur: sed ut eius notitia mortalibus indies clarius illucescat, cœlestie eos doctrina erudiens, Optamusque, ut Deus se velit opponere veritatis fallacijs, & frangere atq; extinguere furentes impetus Satanæ, scelerorumque hominum, qui veritatem vel commentitijs fabulis obscurare, vel sauitia oppressam radicis tollere moluntur.

M. Proseguere.

A. Oramus, ut Deus per sacrum suum spiritum illustrare & moderari velit mentes omnium, qui sunt de ipsius ecclesia, in qua, ut in regno suo, propriè dominatur: eosq; ut suos milites, opere atque virtute sua roborare velit, quo strenue contra diabolum, mundum, appetitusq; vitiosos arma capere possunt, illisque deuictis Dei in terris imperium dilatare: & ad extremum, omnibus ipsius pariter atque nostris hostibus conculcatis atq; protritis, Deus uniuersa, sub ditione, dominationemq; suam subiuget gloriosissimeq; triumphum agat: & nos etiam, ut suos per Christum liberos atq; haeredes semper.

terni tandem sui regni participes faciat. ^{r Pet. 1.}
M. Quid est deinceps in oratione domini- ^{Tit. 3. c.}
ca?

A. Ut Dei voluntas fiat, par enim est, ^{Psal. 40.}
ut liberi ad parentum arbitrium totos ^{Mat. 26.}
se accommodent, non est contrario, ut ^{Ioan. 5. c.}
parentes filiorum arbitratu viuant. ^{d. 38} ^{Ephc. 6.}

M. Quare adiungis, ut in terra fiat, ^{ut idem}
ut in cœlo, Dei voluntas?

A. Quum terrenorum hominum ani- ^{Rom. 8. 2.}
mi varijs ardentes desiderijs, ad ea ex-
petenda perficiendaque concitentur, ^{Rom. 8. 3.}
qua Deum grauissime offendunt pre-
cantur, ut diuino spiritus sui instinctu ^{II. c. 14. 1.}
nostras omnium mentes ad maiestatis ^{1 Cor. 2. c.}
lux nutum ita totas conuertere, atque ^{d. 16.}
formare velit, ut nihil unquam, quod ^{A& 21. c.}
sit contra diuinam ipsius voluntatem, ^{ut exoptemus.}
appetamus, aut exopremus.

M. Perge?

A. Oramus etiam ut quæcunque no-
bis de diuina voluntate obuenire a-
nimaduertimus, ea non tantum tole-
rauter, sed & libenter etiam feramus
& perferamus. Præterea, quum angelis
ipsius, cœlestes illæ mentes, præclaris-
sima item astra, sol, luna, cæteraque ly-
detat

G

dera ab ipso condita, diuinæ eius volū-
tati assiduè obtemperent, optamus, vt
vniuersi in terris mortales exemplar
hoc obedientiæ, nobis ante oculos in
cœlo propositum imitantes, maiestatis
suæ nutum intuamur, nōsq; totos ad
illum accommodemus, vt quemadmo-
dum in cœlo, ita & in terra nullus re-
periatur, qui sacrosanctæ Dei voluntati
aduersetur, ac reclamet.

M. Ecquid amplius.

^{22. & 5.}
^{28. c. 14}
^{c. 21. & 12}
^{15. c. 3}
^{b. 6. c. 14}
^{15. 17.}
A. Quando Deus voluntatem suam in
sacris literis apertissimè declarauit,
quod etiam vocabulo testamenti, hoc
est, supremæ suæ voluntatis eas nuncup-
pans clarè indicauit, minimè est dubi-
tandum, eos qui de scripturarum sen-
tentia discedunt, à Dei etiam sensu
omnino aberrare.

*M. Quando ad ea, que quesita sunt de
priore dominica precationis parte, que tres
illas petitiones ad diuinam gloriam propriè
spectantes, continentur, satis iem respondisti,
ad posteriorem nunc partem, qua ad res no-
bis utiles respectum habet, commode transfi-
bimus.*

*A. Posterioris partis primum postu-
latum*

latum est : Panem nostrum quotidiano-
num da nobis hodié.

M. Panis vocabulum quid significat ?

*A. Non ea solùm, quæ victum nobis
vestitumq; necessarium subministrant
sed & alia vniuersa, quæ ad subfidia
conseruationemq; vitæ & ad ætatem
quietam ac fine formidine traducen-
dam necessario pertinent.*

Psal. 104. c.
27. &c. 105.
11. &c. 144.
11. &c.

*M. Nunquid præterea nobis suggestit no-
men panis?*

*A. Ne ad delicias epularum lautissi-
ma quoque, nèue magni vestimenta
pretij, aut sumptuosum apparatus, vo-
luptatis causa sollicitè consectemur, ac
congeramus, sed ut lautitiam luxuri-
emque aspernantes, modico, tempera-
to, & salutari victu, cultaque paruo &
commodo contenti simus.*

Psal. 78. c. 1.
29. 30. & 10
24. 15
M. 1. 6. d. 29
Luc. 16. c. 19
1 Cor. 10. b.
1 Tim. 6. b. 7
Heb. 13. a. 2.

*M. Qua ratione panem vocas nostrum,
quum cum à Deo tibi donare flagites?*

*A. Dei dono noster efficitur, quum
ipse eum, meritis licet nostris non
debitum, in singulos dies ad vescendum
nobis largiatur.*

Mat. 7. b. 7
1 Cor. 4. 7
1 Tim. 9. d. 1
Jacob. 1. c. 1

*M. An ob aliquam causam non en par-
tis immisatur?*

4.4.28
1.3.8.
1.12.

A. Commonem facit nos hoc vocabu-
lum, ut victus querendi causa in labo-
ribus nos corporis exerceamus, aut a-
liis cum bonis modis iustè nobis ac-
quiramus, vtq; eo contenti, nunquam
alienum quicquam auare aut dolosè
aucupemur.

M. Quando ut industria nostra victum
comparémus Deus mandauit, quare panē
ab illo petis?

127.21.2.
1.3b7.

A. Quia inutiliter tempus ætatis om-
ne laboriosè, soliciteq; contereremus,
nisi sedulitas nostra Dei munere pro-
speros exitus consequatur.

M. Opulentosne etiam homines, dimitiis,
copiisque omnibus affluentes, victum quotidiani-
anum a Deo postulare debere pntas?

34b9. 10
1.53. & 42
1.17.
1.3d7

A. Ne quicquam rerum omnium, quassio-
Natura desiderat, abundantiam com-
parabimus, nisi diuina virtute salu-
tares nobis vitalesque fiant. Qua etiā illo
de causa, post cœnam quoque vt cibū gra-
quidianum, quo iam vñsumus, Deus it v
nobis largiatur, hoc est, vt cum vita-
lem nobis, salutaremque faciat, pre-
camur.

M. Quare hec verba quotidiani-
um. & pec-
hodiis Dei

u.
o.
a.
ac.
am
osē
um
anē
m.
is,
ro,
iis,
idis
om.
lu.
etia
ore.
odio
Peccatorum venia.

bodis adiunguntur?

A. Ut a curis & auiditate omni abhorrentes, studioseque munera nostra exequentes, à beneficentissimo ea parente quotidiè flagitemus, ad quæ ille quotidiè largienda promptissimus esse solet.

Mat.6,d.
34.
Luc,10,g
Phil,4,b.
1 Tim.6.
1 Pet.5,b.

M. Perge ad reliqua.

A. Quinto postulato peccatorum nobis veniam à Deo dari petimus.

M. Estne base venia omnibus necessariā perpenda?

A. Omnino: nento enim omnium hominum reperiri potest, qui non crebrò à debito officio declinet, sæpenumeridq; in diuini numinis grauem offensionem non cadat. Proinde, qui peccata sua non agnoscunt, neque Deum ut illis agnoscat, precatur, sed Pharisæo etiā illo more atque exemplo, quasi interibū gnos se atque sanctos, coram Deo, aut eus et verè loquar, contra Deum glorian, ita afferunt, illi de numero piorum quibus ista precationis norma, ad quæ dirigatur, est præscripta, & à spe veniam peccatis suis tribuendæ, quæ in solo Dei per Christum miserecordia atque

Psal.14.a.
53,a.1.2,3
Rom,3.b.1
&c.d 23
Ioan.8,a.
Ioh,1.b.8,

Luc,18,b.
&c.c.13,1

2.7. d. 9
3. b. 12
3. b. 13.
3.1. c. 14

Venia operibus necessaria, ignoscendum alijs.
benignitate sita est, sese omnino exis-
munt. Istuc namque est, quod Christus
non ad innocentes sed ad nocentes, ut
peccata (sicilicet pœnitendo) corrigan-
t, vocando, se in mundum hunc venisse
profitetur.

a. 7. & 6. b
& 7. 2. 1. 2
1. 24. & c. c
c. 36. 37
2. b. 13

M. Conditio illa quamobrem adita est?

A. Rationi maximè consentaneum
est, ut ptecemur à Deo ita nobis veni-
am dari, sicuti nos eis, qui nos offendes-
runt, agnoscimus. Nisi enim ad aliis
ignoscendum propensi reperiamur, &
Dei parentis nostri imaginem miseri-
cordia exprimentes, ita nos geramus,
ut eius esse liberi agnoscamur, aperte
testificatur, non esse à se quicquam
aliud expectandum, nisi gravissimi
supplicij acerbitatem. Nam qui ut cle-
mentia in alios utatur, in animum in-
ducere non potest, eadem summi iuris
norina sententia de illo sine illa venia
feretur.

M. An non ergo nostra lenitas à Deo pro-
mereri ut nobis ignoscat, aut quadam quasi
mutua gratia illi relata videri possit?

2. d. 24. 25.
2. 5. 6.
2. 4

A. Nequaquam: gratuito enim tūm
Deus veniam non daret, neque solus
Christus

Petitio 6. Dei tutela.

Christus suppicio suo peccata nostra expiasset, pro quibus nemo aliis vlla re alia compensare, aut Deo quicquā retribuere potest.

M. Transeamus iam ad sextum postulatum, quod quidam in duo partiuntur.

A. Eo petimus ne nos inducat in tentationem, sed a malo liberet:

M. Quare ita precamur.

A. Sicuti anteā vt preteritis ignoscat, precati sumus: ita nunc obsecramus ne a nobis vñquā posthac peccatur. Nobis verō naturaliter mentes ita sunt ad prospiciendum improuidæ, ita infirmis sumus viribus ad prospiciendum multiplices insidias, incursionses atque illecebras Satanae, mundi, concupiscentiæque nostræ propriæ, vt fieri aliter non possit, quin succumbamus, nisi Deus suo nos numine corroboret, suæque potentiaz armis regat. Perfugium ergò vnum salutis est, vt nos optimi maximi patris tutelæ suppliciter commendantes, eū obtestemur, ne nos maliciofis vllis machinationibus superari patiatur, sed vt ex omnibus nos malis eripere, & perpetuò conseruare velit,

Ma. 12
45. Ioh. 5.1
b. 11. 2 Pet. 1
Mat. 26, d. 4
Luc. 22
1 Cor. 2, Cor.
Ep. 6. b
Iac. 1. b
a. 1 1 Pet. 5.

Conclusio, Dei gloria finis omnium.

M. Reliqua est adhuc dominicae prectionis clausula?

A. Quoniam tuum est regnum, & potentia, & gloria, in sœcula: Amen.

M. Quamobrem prectionem suam hoc modo conclusit Christus?

A. Ut nobis confirmaret diuinam potentiam atque bonitatem tam infinitè immensam esse, ut nihil omnium rerum sit quod Deus nobis id ritè postulantibus dare aut non possit, aut non velit: quod etiam vocabulum Amen, hoc est ita fiat, ut opposita ad extremum veritatis nota, in animis nostris quasi consignat.

M. Quam ob causam gloria diuina postremo memoratur?

A. Ut preces omnes nostras laudatione diuini numinis concludendas esse intelligamus: hic namque est finis ille quo omnia, quæ rogata nostro a Deo impetrare cupimus, nostraque consilia, sermones, opera, atq; vniuersa omnino dirigenda sunt. Huius enim rei causa a Deo conditi, atque in hoc mundo collocati sumus.

M. Prosequers.

A. Huc

Gratiarum actio, cultus Dei pars.

A. Huc accedit, quod de Dei benignitate, iustitia, sapientia, potentia, magnificè, glorioseque prædicare, illaque nostra, & vniuersi generis humani causa gratias persoluere, pars fit honoris diuini, ad illius maiestatem pariter cum precatione peculiariter spectans, qua nisi illum piè veneremur, non tantum tam magna eius multiplicièq; beneficentia nos numine dignos ob ingritudinem præbebimus, verum etiam debitas tantæ in Deum impietatis pœnas meritissimè in perpetuum suffferemus.

M. Quando homines etiam in nos benigni, beneficiq; esse solent, nonne licet illis quoque gratiam habere?

A. Quotquot ab hominibus apud homines benefacta collocantur, ea Deo accepta referenda sunt, propterea quod in illis tribuendis homines se re ipsa ministros tantum Deo præbent, atque ita gratus noster in homines animus in Dei authoris gloriam, ut ad proprium, atque ultimum rerum omnium finem refertur.

M. Quando de lege Dei symboloque hoc est

Psal. 29:2
34.2.1-10
50. c. 14.7
& 19.2.11
96.130. t
Rom. 15.1
2 Thess. 1.1
5.d.18.
1 Thes. 1.1
Luc. 17. d.1
John 5. d.
Rom. 1.c.7
1.Pet. 4,c,

1 Cor. 12:2
2 Cor. 9.c
d. 11.

Mat. 5.c.
1 Pet. 2.c.
c. 1.12

Religionis 1. pars Sacra menta duo:
est professione fidei christiana, de precatione
etiam atque gratiarum actione quæstio omnis
ad exitum iam est adducta, an non commode
postremò de sacramentis agemus?

A. Commodissimè præceptor: nam
ea precationis secum & gratiarum acti-
onis coniunctionem perpetuò habent.

M. Dic mihi igitur, quo in ecclesia sua sa-
cramenta designauit Christus?

A. Duo: baptismum, atque cœnam do-
minicam.

M. Sacramenti nomen quid significat?

A. Sacramentum est externa diuinæ
erga nos per Christum benevolentia, ^{et}
beneficentia; testificatio, signo aspe-
ctabili arcanam spiritualémq; gratiam
repræsentans: qua Dei promissiones
de remissione peccatorum, & æterna
salute per Christum data, qua consig-
nantur, & earum veritas in cordibus
nostris certius confirmatur.

M. Sacramenta quo habet partes?

A. Duas: extraneum elementum, siue
rem creatam quod est signum aspecta-
bile, & arcanam gratiam, quæ conspi-
cua non est.

M. In baptismo quod est signum extraneum?

A. Aqua

Sacramenti duæ partes. Baptismus.

A. Aqua, qua baptizatus tinctur, vel perfunditur, in nomine patris, & filij & spiritus sancti.

Mat. 3.
28. d. 2.
Ioh. 3.
1 Cor.
Act. 8.
38.
Mat. 1.
Act. 2.
22. c. 1.
Rom.
Gal. 3. d.
1 Pet. 1.

M. Quæ est occulta & cœlestis gratia?

A. Venia criminum, & regeneratio: has ambas per mortem, & resurrectionem Christi consequimur, & illarum est hoc sacramentum nobis quasi obsignatio quædam atque pignus.

M. Baptismi vim & effectum paulò adhuc apertius explicato?

A. Quum naturaliter filij iræ, hoc est, in grauissima apud Deum offensa, & ab eius ecclesia siue familia alienati simus, per baptismum in ecclesiam recipimus, certumque habemus nos iam Dei filios esse, & cum Christi corpore copulatos, in illudque quasi insitos esse, eiusque membra factos, in eodem cum ipso corpore concrescere.

Eph. 2.
20.
Tit. 3.
Mat. 2.
Mat. 1.
Ioh. 3.
Rom. 1.
1 Cor.

M. Quæ ab eis qui baptismō sunt initiandi requiruntur?

A. Pænitentia & fides,

M. Hæc paulo copiosius declarato.

A. Anteactæ primò vitæ nobis est grauiter pænitendum, certaque est habenda fides, Christum suo sanguine pecca-

Infantes baptizandi, Cœna Domini.'

b. 13. peccatorum nostrorum maculas eluis-
se, & ita nos Deo acceptos reddidisse,
3. &c. & eius etiam spiritum in nobis habitare.
13. 14. Deinde secundum hanc fidem, promis-
26. 27. sumque in baptismo factum, elaboradū
0. 21. &c. est, ut carnem nostram mortificemus,
22. id est, ut cupiditates omnes coercea-
mus: atque vitæ integritate nos Christo
quasi induitos, & eius diuino numine
instinctos esse, perspicuum faciamus.

M. Quare igitur infantes baptizantur, qui
ista propter infirmitatem etatis efficere ne-
queunt.

A. Quia de Dei ecclesia sunt: diuinaq;
14. 26. benedictio atque promissio ecclesiaz
3. 8. 4. c. & 6. 2. per Christum, in cuius fide baptizan-
t. tur, facta ad eos pertinet: in quarum
5. 21. rerum cognitione, & fide ipsi ineunte
pueritia imbuendi sunt, agnoscant quid
in baptismo responderint atq; profes-
sisi sint, illique sponsione, vitæ etiam
sanctitate, quantum quidem conniti
possunt, satisfaciant.

M. Cœna Domini quis est ordo?

A. Idem ipse videlicet, qui est à Chri-
sto Domino assignatus: qui eadem,
qua proditus est, nocte, accepit pa-
nem

1 Cor.
24. &c.

nem, & postquam gratias egisset, fre-
git, & dedit discipulis suis dicens: Ac-
cipite, edite, hoc est corpus meum,
quod pro vobis datur. Hoc facite in
mei commemorationem. Ad eundem
modum & poculam, peracta cœna, ac-
cepit: & quum gratias egisset, dedit
eis, dices, bibite ex hoc omnes, hic est
enim sanguis meus noui testamenti,
qui pro vobis & promultis effunditur
in remissionem peccatorum, hoc faci-
te, quotiescunque biberitis in mei cō-
memorationem. Quotiescunque enim
comederitis hunc panem, & de poculo
biberitis, mortem Domini annūciabi-
tis, donec venerit. Hanc præscriptionē
atque hunc ordinem sequi, summaq;
fide seruare, atque ex hoc præscripto
cœnam Domini, usque dum ipse rede-
at.

M. Quem ad finem?

A. Ut mortis Domini, beneficijque
maximi in nos per eam collati, recor-
dationem grati & memores in perpe-
tuum habeamus, utque quemadmo-
dum per baptismum de integrō natil-
sumus; ita cœnæ dominicæ nutrimentis

tis educati, ad spiritualem æternamq;
 27.32 vitam assiduè confirmemur. Atque ob
 xc. 54 eam ipsam causam, vt semel in lucem
 1.16 edi, ita & baptismo semel expiari sat
 est: sed vt nutrimenti, itidem & cœnæ
 dominicæ usus frequenter est iteran-
 dus.

M. Quot sunt partes huius Sacramentii?

*A. Ut in Baptismo. sic & in cœna do-
 minica duæ sunt partes, quarum una
 terrestris est, & quæ sensibus percipi
 potest; altera cœlestis est, & quæ sub
 extenos tensus non cadit*

*M. Quæ est terrena atque aspectabilis
 pars?*

*A. Panis & vinum, quæ utraque ex-
 26. 27 presso iussu Domini sunt ab omnibus
 2. 23 accipienda.*

*M. Cœlestis illa pars, & ab omni sensu ex-
 9. 20 terno longe disiuncta, quænam est?*

*A. Corpus & sanguis Christi, quæ
 fidelibus in cœna dominica præben-
 tur, ab illisque accipiuntur, comedun-
 tur, & bibuntur, cœlesti tantum & spi-
 rituali modo, verè tamen atque re ip-
 sa: adeò quidem, vt veluti panis su-
 stentandi corpora, sic corpus Christi
 animas*

animas nostras spiritualiter per fidem
pascendi maximam habeat facultatem
et veluti vino mentes hominum lati-
tia excitantur, et reficiuntur vires: sic
et animæ nostræ Christi sanguine per
fidem recreatæ relevantur: hoc enim
modo corpus & sanguis Christi in cœ-
na dominica recipiuntur. Christus e-
nim omnibus, qui ipsi fidunt, tam cer-
tò corpus & sanguinem suum imper-
tit, quā pro certo habent panem se at-
que vinum ore stomachoque accepisse.
Cœna etiam dominica vitæ nobis semi-
piteræ signa communicans, immor-
talitatis nobis nostræ pignus atque re-
surrectionis obles existit.

Ioan. 6 f. 5.

*M. An igitur panis & vinnus in substanti-
am corporis & sanguinis Christi conuertun-
tur.*

A. Nequaquam: nam hoc esset natu-
ram sacramenti, in quo tum cœlestis,
tum terrena materia continetur, dele-
re, veritatèmque corporis Christi in
dubitatem adducee: illisque eti-
am, qui sacramentum sunt accepturi,
reformidandi atque refugiandi occasi-
onem offerre.

Mat. 26 d.
Mat. 14 c. 1
Luk. 22 c.
2 Cor. 11 c.
25. 26. 27.

M. A.

M. An fuit instituta à Christo cœna, ut
Deo patri hostia pro peccatis expiandis immo-
laretur?

26, &c. &
&c. g. 25
10. c. 9. 10
16,
c. 19.
5. 11. c. 24
, c. 14, 19

A. Minime, nam Christus mortem in
cruce occumbens, unicum illud semi-
piternum sacrificium semel in per-
petuum pro nostro salute obtulit, nobis
verò unum hoc tantum reliquum esse
voluit, ut maximum utilitatis fructum,
quem semipiternum illud sacrificium
nobis præbet, grati ac memores perci-
piamus: quod quidem in cœna domini-
ca præcipue præstare debemus.

M. Quomodo officio nostro satisfaciemus, ut
ritè cœnam dominicam celebremus?

f. 28.

A. Ut nosmetipos excutiamus, exqui-
ramusque, nunquid verè Christi mem-
bra sumus.

M. Illud quibus signis cognoscemus?

6. & 39

12. 13. &c.

6,

c. 19.

5, f. 24

8. 9. &c.

&c.

c. 14, 15,

A. Initio, nobis, ob admisla pecca-
ta vehementer est pœnitendum, dein-
dè certa diuinæ per Christum miseri-
cordiæ fiducia nixis atque confitis be-
ne speraudum, partaq; nobis pèr ilius
mortem salus, gratissimis est animis
prosequenda: præterea integrè in po-
sterum, sanctèque viuendi studium no-
bis

Officium accedentium ad cœnam.

bis, & voluntas propensa atque con-
stantis suspicienda est. denique quando
cœna Domini hominum inter homi-
nes consociationis atque amoris clara
indicia ostendit, proximis, hoc est toti
humano generi, benevolentia, remo-
to procul omni odio atque inuidia,
fraterné est præstanda.

1 P. et. x. c.
&c. d. 21. 22.
c. 1, 2. 3.
Mat. 22. d. 35
Ioan. 13. d. 3.
1 Cor. 10. 4.
& 13. toto.

M. Quum de præcipuis fidei christiana & ca-
pitibus satis multa, sicuti existimo, te iam
interrogarim, experiri adhuc volo quam bre-
uiter atque expressè summam omnium, quæ
sunt hactenùs tractata, possis exponere?

A. Principiò lex diuina, decem expli-
cata præceptis, perfectam mihi ante o-
culos pié viuendi regulam proponit,
ad quam vitam meam dirigere atque
formare debo, constituta, si vspiciam
aberrem, æternæ in me damnationis
peccata: per legem igitur peccata mea;
Deumquè ob ea ira in me incensum, &
semipernam mortem diuina mihi ia-
stitia debitam esse agnosco: quæ cogi-
tatio horribili formidine, timoreq; ex
peccatorum conscientia animum meū
percellit: vnde quum neque pruden-
tia, neq; viribus aut potestate mea, ne-

Deut. 4. 2. 1.
13.
Psal. 19. b. 6.
&c. & 19. a.
Mat. 19. c. 1.
Luc. 10. c. 2.
27, 28.
Rom. 2. b. 1.
& 3. c. 19. 20.
a. 15. 6.
Gal. 3. b. 1.
2 Cor. 2. b.
c. 2, 10. &c.
Rom. 1. c. 1.
Act. 13. 1. f.
Heb. 1. b. 4.
& 9. c. 9. c.
&c. 10. 1. 2.
&c.

H

que

20. 21. quæ vlla humana, angelicauè ope aut
auxilio, neque vlo alio modo aut ra-
ctione posse me omnino liberari intel-
ligam. Euangelium me edocet, Chri-
stum Dei filium, hominem sine pecca-
to factū, morte sua meritas debitasq;
peccatis meis pœnas persoluisse, Dei
patris sui in me iram suo sanguine re-
stinxisse, & me rursū in gratiam ip-
sius reconciliāsse, suæq; iustitiæ fecisse
participem, & æternæ secum vitæ ha-
redem instituisse : quæ omnia Christi
beneficia mihi per fidem communi-
cantur: quam fidem spiritus sanctus in
animo meo per prædicationem, euangelijs inseuit, eamque per sacra myste-
ria sua, aspectabilia, certissimæ in-
dicia & pignora diuinæ erga me per
Christum bonitatis, confirmauit. Quæ
etiam fides, vt viua quædam atque fe-
rax arbor pietatis, iustitiæ, aliorumq;
bonorum operum fructus in me per
omnem vitam procreare deberet, ad
gloriam Dei, qui tot & tantis me be-
neficijs affecit, & ad utilitatem etiam
atq; exemplum salutare proximi. Cu-
ius fidei incrementum, facultatemque
placen-

Conclusio & summa ante dictorum.

placēndi Deo, & ista omnia præstandi, me, qui ex meipso maximē sum infirmus atque imbecillus, continuis, atq; ardentiissimis precibus à Deo patre bonorum omnium authore, in nomine filij sui Iesu Christi teruatoris nostri efflagitare, gratiasq; illi maximas prouniuersis ab eo acceptis beneficijs assidue agere oportet.

M. Intelligo, mi fili, Christianæ pietatis præceptis te bene iustitum esse, eiusq; sumam memoria tenere. Reliquum est, ut ad istam rectæ intelligentia normam mores tuos. ta formes, atque accommodes, ne sine causa videri possis harum rerum scientiam esse cōsequutus.

A. Deo mihi auxilium ferente, omnem adhibebo diligentiam, honorate magister, neque quicquam omittam, quantum quidem à me elaborari queat, quo appellationem titulūmque veri Christiani possim sustinere: quinetiam humili assiduaque prece atque obsecratione à Deo opt. max. suppliciter petam, ne diuinam suorum præceptorum sementim, propter animi mei, quasi nihil ferētis agri sterilitatem in-

Conclusio.

terire patiatur, sed menti meæ tanquā-
macro & infecundo solo, cœlesti suæ
gratiæ imbre rigato, eam fertilitatem
dare velit, ut uberrimas eadem sancti-
tatis fruges, in cœlesti horreo grana-
rioque recondendas atque conseruan-
das.

*M. Perge mi fili, tenere istam viam, quam
instituisti, neq; hæsitans, quin sicuti hoc con-
silium atque propositum diuino instinctu mo-
tus cœpisti, ita ad exitum optabilem rationis
atque instituti istius tui, tam sanctis à te ini-
tiis orsi fœliciter sis ipsius ductu peruenturus
ad eternam tuam salutem, & Dei opt. max.
gloriam, cui omnis laus, honor, gloria,
sempiternis est sæculorum atra-
ribus tribuenda.*

ADMONITIO:
Matutina.

Expergiscere qui dormis, & excitare a mor- Eph. 5. c. 14
tuis, illucescer tibi Christus.

Tempestuum est nos iam è somno susci- Rom. 13. p. d.
tari.

Præteriit nox, dies appropinquat, abiicia- 12
mus igitur opera tenebrarum, & arma lucis
sumamus.

Honestè nos ita, vt in clara luce vescantes 13
debet geramus: Domino Iesu Christo indua-
musr.

Ita luceat hominibus vitæ nostræ splendor, Mat. 5. c. 15
vt nostra opera bona conspicentes, gloriam
patri nostro cœlesti tribuant.

Sapientia res est excellentissima, & quæ Sap. 6. b. 13
nunquam euaneat: ab illis vero, qui eam ad-
mirantur, & exquirunt, facile inuenitur, at-
que obtinetur.

Eos, qui ipsam expetunt, anteuertit, vt se sc cap. 15
illis vltro offerat.

Qui primo diluculo illi inuigilat, non mul- 15.
tum laboris sustinebit, præsto enim illi ad por-
tam erit, in foribus eius assidens. Eccl. 3. c. 1.

Sapientia stultitiae tam longe prestat, quam
lumen tenebris antecellit.

Psalmus Matutinus.

Deo tribuite laudem O pueri, seruiciis,
laudibus efferte nomen Domini.

Psal. 113. a.

3
In nomen Domini gloriose prædicetur: ex hoc
tempore in omnem æternitatem.

75. c. 16.
Summa laude celebrandum est nomen Do-
mini, ab ortu solis ad occasum.

3. b. 5
Tuus o Deus est dies, & tua est nox: tu præ-
parasti lumen, & soleni.

93. a. 1. & 88
In cubilibus nos collocauimus, somnoq; nos
dedimus: & rursum expperrecti sumus, quo-
niam in tua, o Deus, tutela la: uimus.

93. a. 1. & 88
O Deus, tu es Dominus noster, summo ma-
nere te quærimus, & supplices ad tuum auxilium
confugimus.

119. ver. 125
cap. 11.
Serui tui sumus o Domine: ingenij lumen
in nobis accende, ut tua præcepta intelliga-
mus.

Monstrato viam, qua nobis sit ingrediendum,
ad te namque mentes nostras erigimus.

35. b. 8.
9. c. 14.
7. 1. a. 4.
Institue nos, ut ea, quæ tibi grata sunt, fa-
ciamus: tu enim es Dominus Deus noster,
nomen tuum sanctum dirigat nos in viam,
quæ deducit ad vitam.

Effice ut benignam tuam bonitatem matuti-
nis temporibus sentiamus, in te enim positas
omnes nostras spes habemus,

Diluculo nos exple misericordia tua: &
pro gaudio voces effundemus, & letabimur
omnibus diebus vita nostræ.

Tu enim Domine is es, cuius desiderior tene-
mur: in tua fiducia ab inculti ætate conqui-
scimus.

Tuis

PSALMI.

Tu is subsidijs, ex quo primū in lucem editi sumus, sustentamur: tu nos ex alio materna eduxisti, tuam laudem & gloriam in perpetuum celebrabimus.

De tua potentia canemus, tuam benignitatem prima luce prædicabimus: tu enim nostrū præsidium, perfugium nostrum, nostrum propugnaculum: tu Deus noster clementissimus perpetuo extitisti.

Gloria tribuatur Deo patri & filio, & spiruui sancto.

Sicut à principio ad hunc usque diem factum est, fietq; per infinitas saeculorum etates, Amen.

MATVTINA PRECATIO.

Gratiam tibi quantam maximam animi nostri capere possunt, habemus, Deus pater cœlestis, qui nos ab omni præteritæ noctis periculo atque discrimine saluos atque incolmes usque ad hodiernum diem conseruasti, precamurque ut hodie etiam atq; perpetuo in posterum salutis nostræ defensione, atq; patrocinium suscipere velis: & quemadmodū discussa, nobis caligine, solis luce mundum omnem cō- pleuisti & nos ē somno excitasti, ita & mentes nostras ē tenebris internis ignorantiae in lucem vocaras, & ē vitiorum sopore suscitatas, diuini radijs sacrosancti spiritus tui, notitiāq; dilecti filii tui Iesu Christi seruatoris nostri,

veri

PRECATIONES.

1.5. & 8. yeri illius solis, illustrare digneris: vt ab ope-
2.2. c. 35. ribus tenebrarum declinantes, omnemque vi-
3. d. 12. 13. vendi cursum, ad diuinam verbi tuu' veritatem
4. b. 1. c. 11. 9. ver. 10. 5. dirigentes, nos, vt in clara luce, atque in con-
8. 74. 75. 6. d. 16. spectu tuo honeste, iusteque, et sancte, vt diei
filios geramus: tandemque ad beatissimam
illam lucem, in qua tu habitas, duce eodem fi-
lio tuo Iesu Christo, perueniamus. Cui tceum
et cū sancto spiritu, vni venerandæ maiestatis
Deo laus, atque honor omnis in perpetuam
debetur. Amen,

Precatio matutina studiosis, accommodata.

Maximas tibi ex animis gratias agimus
Deus paterluminum, bonorum omnium
largitor, quod parentibus patronisque nostis
hanc mentem destinasti, vt nos ea ætate, quæ
maxime flexibilis est, et ad optima quæque dis-
cendum opportunissima, in bonarum litera-
rum disciplinam traderent: suppliciter a te
petentes, ne illorum bonam de nobis spem
nostræque ætatis optimam partem propter no-
stram ingenij tarditatem, negligentiam et in-
ertiam perire sinas. Et quia nostra vigilantia,
industria, atque studium nihil sine diuino in-
stinctu tuo proficere valent, dignare cœlesti-
bus tuis radijs, mentibus ingenijsq; nostris ita
illucere, nosque adeo desiderio et amore bona-
rum literarum sapientiae, atque virtutis affi-
cere, eaqué docilitate ad percipiendum, me-
moriaque ad præcepta retinendum donare, vt
pueritia

MATUTINÆ.

pueritia atque adolescentia nostra, bonis literis artibusque et virtutis præceptis liberaliter instituti, viri docti et pijs, reique publicæ atq; sanctæ ecclesiæ utiles euadamus, ad sanctissimi nominis tui gloriam amplificandam. Hæc à te pater cœlestis, nomine unici tui filij Iesu Christi seruatoris nostri efflagitamus, obsecrantes, ut ea nobis ipsius causa largiri velis, tibi vero, cum eodem filio tuo, sanctoq; spiritu laus omnis & gloria perpetuó tribuatur. Amen.

Ioan. 15,

I Tim. 1.6

Matutina precatio alia

scholis apta.

Argire Domine Deus pater cœlestis, vt diuino spiritu tuo afflati, et dilectissimi filii, beatissimumque pueri tui Iesu Christi clarissimum illustrissimumque exemplum nobis ad imitandum ante oculos proponentes, hoc pueritiae atque adolescentiae nostræ tempore; nos totos ad bonarum literarum studium, et virtutem applicemus, atque ad tuam voluntatem confirmemus: et sicuti ætate progredimur, ita indies magis magisque scientia, sapientia, et virtute proficiamus: tum hominum piorum, tum vero tuam maximè cœlestem gratiam atque amorem (in quo summa sita est fœlicitas) nobis conciliantes atque consequentes, idque per eundem filium tuum Iesum Christum, seruatorem nostrum, cui una tecum et cum sancto spiritu honor est atque gloria sempiterna tribuenda. Amen.

Luc. 2. g.

Eccle. 12.

Luc. 2. g.

AD MO-

PSALMI.
ADMONITIO VESPER-
tina & nocturna.

Dic si quid incedat, nihil offendit: quoni-
am solus lumen aspicit.

At si de nocte ambulet, luce orbatus per er-
rorem incurrit.

Hec est damnationis causa, quod lux mun-
do affulxit: homines vero tenebris potius quam
luce delectati sunt, eo quod eorum vita flagi-
tiosa fuerat.

Iesus Christus Dei filius lux est, quae in
tenebris fulget, vera illa lux, quae omnes ho-
mines, qui in hanc vitam ingrediuntur, illu-
strat.

Progrediamur igitur dum suppetit lumen,
ne nos nox opprimat, nam qui in tenebris ver-
satur, nescit quo ruat.

Incredulorum peregrinum iugum ne fe-
ramus, verum dum lucem aspiciimus luci fi-
damus, ut lucis soboles efficiamur.

Credamus in Iesum Christum Dei filium,
qui mundo illuxit, ut omnes, qui credunt in
eum, in tenebris non iaceant.

Qui Christum mundi lucem sequitur, è
tenebris in lucem vita vocabitur.

Excitatur a tenebris lumen ijs, qui castè atq;
integre

PSALMI.

integre versantur.

Qui se in luce versari dicit, & odium tamen in fratrem habet, is tenebris usque ad hoc tempus offunditur. 2 Ioan.

Qui fratrem diligit, luce circumfunditur: neque ulla unquam ab eo peccandi occasio afferetur. b. 10

Si in opis atque egenitis esuriei misertus fueris, luctuq; & moerore afflictu animu consolatione suj etaueris: tunc effulgebit e tenebris lumen tuu, erit q; caligo tua instar mercedis. Esa. 51. b

HYMNVS VESPERTINUS & NOCTURNUS.

O Ptimum est, nos tibi o Deus, censiteri, tuum q; numen precibus placare, & divinum nomen tuum hymnis & laudibus celebrare o excellentissime. Psal. 91.

Detua benignitate matutinis temporibus, & vespertinis de veritate tua honorifice praedicare.

Dum terra atq; homines obscura teguntur caligine, tua o Domine gloria nobis illucescat lumen tuum & tua nos veritas dirigant. Esa. 6. a.
Psal. 43.

O Deus, qui iubes lumen e tenebris effulgere, illustra mentes nostras, & praeser nobis lumen cognitionis gloriae tuae in facie Iesu Christi. 1. Cor.

Accen-

25

13

*Accende lucernam nostram ô Domine
Deus noster, illumina tenebras nostras, ut
in conspectu tuo ambulemus in lumine vi-
uentium.*

Verbum tuum instar lucernæ est pedibus
ver. 105, nostris, instar lychni semitis nostris præfert lu-
men iis qui in tenebris & in umbra mortis ver-
sentur: vestigia nostra dirigit in viam pacis.

79
ver. 233
13

*Ingressus nostros ad verbi tui normam
dirige, nam sic pedes nostri à lapsu conti-
nebuntur, ne in flagitium aliquod dilaba-
murus.*

Penes te O Deus est fons vitæ, illustra oculi
los nostros tui vultus fulgore: ne somno con-
sopiti sempiterno, hostis nostri dominatu pre-
mamur.

c. 13, &
2. & 22
5. 1. 30

*Extrahe nos è tenebris, & è mortis caligi-
ne, rumpe vincula nostra, & eripe nos ab
interitu; ô libera nos ab illa caligine, ubi fle-
tus gemitusq; fiunt, & dent. um crepitus
exaudinntur.*

48
13

*Oculos nostros aperi, ut e tenebris in lucem vo-
cemur, & è potestate Satanæ vindicemur, tibi
O Deus noster asseramur.*

*Ut peccatorum veniam impetremus, ha-
reditatemq; audeamus cum illis, qui per fi-
dem erga filium tuum Jesum Christum san-
cti atque integri efficiuntur.*

*Sic cubitum discedemus, nosque quieti tra-
demus*

PRECAUTIONES.

demus securi, tuo enim solius præsidio in tuto
collocabimur.

*Gloria tribuatur Deo Patri & filio, &
spiritui sancto.*

*Sicut in principio ad hunc usque diem fa-
etum est, fietque per infinitas sæculorum aca-
tes, Amen.*

PRECATIO VESPERTINA

Domine Deus in cuius tutela est salus ho-
minum, atque rerum omnium, quando
mox mundum oppressit, & corpora mox no-
stra somno, quo nihil est morti similius, resolu-
ta languidaque iacebunt, nos totos tibi in tu-
telam tradimus: suppliciter orantes, ut a po-
testate malitiosorum spirituum, caliginis
principum, qui ad nos fallendos in angelos se
lucis transformare valent, et a peccatis tene-
brarum operibus, atque aliis omnibus tum
corporis, tum animæ periculis nos tueri et
conseruare velis: atque totos nos sapore op-
primi, et quasi sepultos tacere, aut mentibus
interim nostras caligine ita offundi non patia-
ris, ut tui nos obliuio capiat: verum ut corpo-
ribus sopitis animi vigiles assidue noctes di-
esque tibi intenti excubent. Et cum requies
corpora simul atque animos nostros satis,
quantum natura querit, refecerit, crastina
aurora aptiores nos atque propensiores red-
dat ad tibi seruiendum in eo vitæ statu, quem

nos

Psal. 91.8
147.
Luc. 8.9
Iean. 11.
1 Thes.
Eph. 6.1
1 Cor. 11.
Eph. 5.9
&c,
1 Thess.
&c. b. 26

PRECAFFIONES.

nos tenere voluisti, ad animarum nostrarum salutem, nostrorum proximorum commodum, tuique sanctissimi nominis gloriam, per Iesum Christum seruatorem nostrum, qui, vna tecum & cum sancto spiritu, omni laude, & gloria omnibus saeculorum aetatibus est ab omnibus afficiendus. Amen.

VESPERTINA PRECA- TIOALIA.

7. & 5 **O** Mnipotens Deus, cuius beneficio sicuti dies hominibus ad negotia obcunda illucscit, sic & nox ad corpora atque animos labore & contentione defessos, quiete relaxandos, atque recreandos conceditur: super 6. & 3 plici a te Precatione petimus, ut quemadmodum nox tenebris omnia obscurans, ita & peccata etiam nostra illa dilecto filio tuo condonans, occultare, & ab oculis tuis remouere, atque illorum memoriam sempiterna obliuione delere velis: Et veluti corpora somno & requiete reficiuntur, itidem & animi nostri misericordiae tuae fiducia, a scelerum conscientia soluti tranquillentur: atque ita toti recreati, crastinò cum dilucescet, reliquisque vitæ nostræ diebus experrecti, ad tibi seruendum excitemur. Et quando mors ipsa, a qua tam est tibi facile nos atque è somno corpus excitare, imminebit, in spe lætissimæ illius resurrectionis (qua corpora nostra ad sempiternum illum diem nullis vñquam tenebris interuptum

PRECATORES.

interruptum expergesfacies) requiescamus: quando hæreditatis sanctorum in lumine 43
participes reddemur, in cœleste Hierusa- Ga
lem beatissima illa ciuitate, quæ neque Lu-
cernæ, neq; Solis, neq; Lunæ lumine, quo illu-
stretur indigebit: tua enim ô Deus gloria illi
illucescet, tuusque filius agnus ille, nostrum
erit decus ac lumen sempiternum. Ad quam Apo
gloriosissimam lucem & regnum dilecti filii b.5.
tui, ut nos velis perducere, te per eundem il- Col.
lum seruatorem nostrum obtestamur, atque
obsecramus, quivna tecum, & cum sancto spi-
ritu, maximis & immortalibus honoribus
summisq; & perpetuis laudibus effe-
rendus est atque celebra-
dus, Amen.

F I N 7 S.

sacrosanctum & Canonicum facere: quod gravem subministrare

320

Daniel Chapman ^{con}

his books

John

Synodus autem Tridentina voluit, vnam e multis autem
haberi. Et Andrad. Lib. 4. Defensionis Trident. Synodum sapientem fu-
isse ait, quod ex tam multis, quae hodie circumferuntur, vnam fieri ha-
berique authenticam decreverit. Hac siuista ratio, causaque fuit, illis
temporibus esse vnam authenticam multò magis oportebat, in quibus
multò plures, quam hodie, versiones passim in hominum manibus ver-
abantur.

Septimum Argumentum: Quare vtrum Synodus Tridentina Latinam
hanc editionem fecerit authenticam, an solummodo esse authenticam
declaraverit? Qua siionis hæc ratio est, quod sacra Scriptura libros ab
Ecclesia accipere dicunt, non ut sint Canonici & sacrosancti, sed ut tra-
les habeantur, quemadmodum postea audiemus. Num igitur hæc edi-
tio Latina nunc facta ab illis est authenticā, an verò tantummodo esse
authenticā declaratur? Si factam esse authenticam nunc dixerint, ergo
non autem authenticā fuit. Et quo iure illi editionem non authenticam
facere authenticam potuerunt? Eodem modo ricebit illis è libro non
fæco sacram & Canonicum factam, quæd si pente schimini ppe sumere

τροφίας αὐτοῦ. Luc. 21. 38. πᾶς ἀνδρὸς ἀρρενεῖς τοῦτο: εὐτροφ. Iohann. 1. 1
ινεπτοντας φέρει. A&T. 3. 19. μηδὲν στεπτεῖ. Iac. 1. 13. οὐδὲς ἀπέτιεστος δοκεῖ τοῦ
τροφοῦ. In his οὐτε τοῖς, nec puritas, nec elegantia desideratur. Illa vero Latina
eiusmodi sunt, ut nihil magis barbarum aut ineptum fingi possit. Spiri-
ritus sanctus nunquam certe solet tam barbare putidèque loqui. Etsi e-
nim sunt in Scripturis quædam ἀναπτύσσεται, & ἐπεξεργάται, & σλογανοφανῆ, &
huius generis alia, tamen eadem possunt in eloquentiis & probatifi-
mis autoribus reperiri: vt nihil in fontibus occurrat, quod attinet ad di-
ctiōnem genuīque dicendi, cui non aliud simile in laudato aliquo au-
thore invenias. Sed illa Latina absconsa sunt, & insūstata: & hoc modo
nullus loquutus est, qui nōrit, aut curaret quemadmodum loqueretur.
Hieronymus ad Paulinum ait, hanc simplicitatem, ^{quæ} in versiōnibus
Scripturarum reperitur, partim vitio interpretū contingit. Vitium ergo est,
quæ commodè verti possunt, ea ineptè & insūstite convertere: quod hunc
interpretem fecisse, illa exempla arguunt. Nec tamen omnia, præfata
sacra, sunt sub regulis Dōmīni restringenda, vt Gregorius in præfatione
sua dicit: *Quod si in sacra*

P D 2

W 2 100 P

1

1

8 2